

**De cocreatieve aanpak van woningcorporatie Staedion in stedelijke herontwikkeling:
*een casestudie van het herontwikkelingsproject Steenzicht in Den Haag Zuidwest naar de
relatie tussen cocreatie en ervaren sociale cohesie***

door Sven Balt BSc, s3401618

**Eigen foto, gemaakt op 11 oktober 2025 bij de kijkdag van Steenzicht en het buurtfeest Dreven, Gaarden en Zichten.*

**Masterscriptie
Management van de Publieke Sector, track Bestuur en Advisering
Faculty of Governance and Global Affairs
Universiteit Leiden**

**Begeleider: Dr. Carola van Eijk
Datum: 12 januari 2026, 23:59
Woorden: +-15500**

Dankwoord

Graag wil ik iedereen enorm bedanken die heeft bijgedragen aan de totstandkoming van mijn scriptie. Allereerst wil ik mijn begeleider, dr. Carola van Eijk, bedanken voor haar begeleiding, waardevolle inhoudelijke adviezen, scherpe feedback en duidelijke sturing gedurende het hele proces.

Daarnaast ben ik de Scriptiewerkplaats Den Haag Zuidwest dankbaar dat ik voor de tweede keer in samenwerking met hen onderzoek mocht doen. In het bijzonder wil ik Mandy en Ginger bedanken voor hun betrokkenheid en begeleiding.

Mijn dank gaat ook uit naar Staedion, die mij de mogelijkheid gaf om onderzoek te doen naar hun herstructureringsproces. Ik waardeer de begeleiding en openheid enorm. In het bijzonder wil ik Felix Hogenbirk bedanken voor het intensieve contact, de uitnodigingen en de gesprekken die mijn onderzoek verder hebben gebracht.

Verder wil ik alle respondenten bedanken voor hun tijd en openheid. Ik wens hen veel woonplezier in Steenzicht en hoop komende zomer een keer langs te komen in de binnentuin.

Tot slot wil ik mijn ouders en mijn broertje Friso bedanken voor hun steun, hun luisterend oor en hun eindeloze support, ook wanneer het door familieomstandigheden soms wat lastiger was. Hun aanwezigheid heeft voor mij het verschil gemaakt.

Samenvatting

Dit onderzoek richt zich op de vraag hoe de cocreatieve aanpak van woningcorporatie Staedion in het herontwikkelingsproject Steenzicht in Den Haag Zuidwest bijdraagt aan de ervaren sociale cohesie van de aankomende bewoners. In het theoretisch kader is cocreatie opgevat als een proces dat via vijf sociale mechanismen kan bijdragen aan sociale cohesie: herhaald contact en dialoog, gezamenlijke visievorming, ervaren zeggenschap en invloed, nieuwe sociale contacten en netwerkvorming, en gezamenlijke inzet en wederkerigheid. Deze mechanismen vormen de schakels waarlangs cocreatie volgens de literatuur kan bijdragen aan vertrouwen, gedeelde identiteit en de manifestatie daarvan in gedrag.

Het onderzoek is uitgevoerd als een kwalitatieve casestudie op basis van elf semigestructureerde interviews met toekomstige bewoners van de nieuwbouwcomplexen in Steenzicht. De analyse is thematisch opgebouwd langs de vijf cocreatiemechanismen en brengt in kaart in hoeverre deze mechanismen in de huidige fase van het herstructureringsproces zichtbaar zijn in de ervaringen en verwachtingen van bewoners.

Uit de interviews blijkt dat de cocreatieve aanpak in deze fase vooral een organisatorisch en informatief karakter heeft. Bewoners ontvangen voornamelijk praktische communicatie over toewijzing en procedures en ervaren weinig ruimte voor dialoog of gezamenlijke afwegingen. Gezamenlijke visievorming komt nauwelijks tot stand, omdat bewoners geen momenten hebben waarop zij samen kunnen meedenken over waarden, keuzes of de inrichting van het toekomstige samenleven. Ook het gevoel van invloed blijft beperkt, doordat veel beslissingen al vastliggen voordat bewoners worden betrokken.

Nieuwe sociale contacten zijn in deze fase niet ervaren via het herstructureringsproces. Bewoners verwachten dat onderlinge relaties vooral na de verhuizing zullen groeien, bijvoorbeeld via informele ontmoetingen in gedeelde ruimtes. Wederkerigheid wordt door bewoners gezien als iets dat zich in de dagelijkse omgang kan ontwikkelen, maar niet als resultaat van gezamenlijke activiteiten of samenwerking binnen het cocreatieve proces tot nu toe.

Gezamenlijk laten deze bevindingen zien dat de vijf cocreatiemechanismen in deze fase slechts in beperkte mate zijn geactiveerd. Daardoor heeft de cocreatieve aanpak van Staedion in de huidige fase nog niet bijgedragen aan de ervaren sociale cohesie van de aankomende bewoners. Sociale cohesie wordt door bewoners vooral verwacht te ontstaan in het toekomstige dagelijks samenleven, en niet als uitkomst van het cocreatieve traject voorafgaand aan de verhuizing.

Inhoudsopgave

1. **Inleiding, p.5**
-Leeswijzer, p.7
2. **Theoretisch kader, p.8**
 - 2.1 Cocreatie in het publieke domein, p.8
 - 2.1.1 Herkomst van cocreatie, p.8
 - 2.1.2 Verschillende definities van cocreatie en het verschil met coproductie, p.9
 - 2.1.3 Doelen van cocreatie, p.11
 - 2.1.4 Evaluatie van cocreatie, p.12
 - 2.1.5 Kritische reflecties op cocreatie, p.13
 - 2.2 Sociale cohesie, p.14
 - 2.2.1 Oorsprong en betekenis van sociale cohesie, p.14
 - 2.2.2 Waarvan hangt sociale cohesie in buurten af, p.15
 - 2.2.3 Kwetsbaarheden bij een gebrek aan sociale cohesie, p.16
 - 2.3 Relatie tussen cocreatie en sociale cohesie en conceptueel model, p.17
 - 2.3.1 Herhaalde contacten en dialoog, p.17
 - 2.3.2 Gezamenlijke visievorming, p.18
 - 2.3.3 Ervaren zeggenschap en invloed, p.18
 - 2.3.4 Nieuwe sociale contacten en netwerk, p.18
 - 2.3.5 Gezamenlijke inspanning en wederkerigheid, p.19
 - 2.3.6 Afsluiting en conceptueel model, p.19
3. **Methodologisch kader, p.22**
 - 3.1 Onderzoeksdesign, p.22
 - 3.2 Casusselectie, p.23
 - 3.3 Dataverzameling, p.24
 - 3.4 Operationalisatie, p.25
 - 3.5 Data-analyse en kwaliteitsborging, p.27
4. **Analyse, p.29**
 - 4.1 Herhaald contact en dialoog, p.29
 - 4.2 Gezamenlijke visievorming, p.30
 - 4.3 Ervaren zeggenschap en invloed, p.32
 - 4.4 Nieuwe sociale contacten en netwerkvorming, p.33
 - 4.5 Gezamenlijke inzet en wederkerigheid, p.34
 - 4.6 Overkoepelende analyse en toetsing van de hypothesen, p.35
5. **Conclusie, p.37**
 - 5.1 Beantwoording van de onderzoeksvraag, p.37
 - 5.2 Reflectie op het theoretische kader, p.37
 - 5.3 Beperkingen van het onderzoek, p.38
 - 5.4 Suggesties voor vervolgonderzoek, p.39
 - 5.5 Praktische aanbevelingen, p.40

-Literatuurlijst, p.41

- 1. Bijlage, vragenlijst, p.46

1. Inleiding

Stedelijke herontwikkeling neemt in beleid en onderzoek een prominente plaats in als reactie op actuele maatschappelijke ontwikkelingen (Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, 2024). Veel naoorlogse wijken in Nederland kampen met verouderde woningen, sociaal-economische achterstanden en een afnemende sociale samenhang (Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP], 2024; Van Gompel, 2022; Zorgenz, 2017). Deze wijken zijn veelal gebouwd in een periode van snelle woningproductie, maar voldoen niet langer aan hedendaagse eisen van duurzaamheid, leefbaarheid en sociale veiligheid. De noodzaak tot vernieuwing wordt versterkt door bredere maatschappelijke trends, zoals bevolkingsgroei, migratie en de druk op betaalbare huisvesting (Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, 2024). Daarmee is stedelijke herstructurering niet alleen een fysieke opgave, maar ook een sociale en bestuurlijke uitdaging die vraagt om nieuwe vormen van samenwerking tussen publieke en private partijen.

Een van de meest sprekende voorbeelden van deze opgave is Den Haag Zuidwest. In dit stadsdeel staan leefbaarheid en veiligheid al jaren onder druk (Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid, 2025). De wijken Dreven, Gaarden en Zichten worden de komende jaren ingrijpend vernieuwd, waarbij woningcorporaties, marktpartijen en de gemeente niet alleen investeren in stenen, maar ook in het sociale weefsel van de wijk (“De Plannen voor de Dreven, Gaarden en Zichten op een Rij”, 2025; Heijmans, n.d.). Het gaat hier om een gebied met relatief veel sociaal-economische achterstanden, beperkte sociale mobiliteit en een dalend vertrouwen in instituties. In deze context is het versterken van sociale cohesie van groot belang, omdat het de basis vormt voor een veilige, inclusieve en verbonden gemeenschap.

Het belang van stedelijke vernieuwing ligt niet alleen in de fysieke ingrepen, maar juist in de sociale dimensie. Herstructurering raakt direct aan sociale netwerken, buurtvertrouwen en gevoelens van verbondenheid tussen bewoners (Plasschaert, 2019; Kosmeijer, 2011). Wanneer bewoners onvoldoende worden betrokken bij dit proces, bestaat het risico dat bestaande gemeenschapsstructuren verloren gaan en dat de binding met de woonomgeving verder afneemt (Kleinhans, 2005). Tegelijkertijd kan herontwikkeling kansen bieden om sociale relaties te versterken en nieuw vertrouwen op te bouwen, mits bewoners daadwerkelijk zeggenschap ervaren over beslissingen die hun dagelijks leven raken (Kleinhans, 2005). Cocreatie, waarbij bewoners samen met andere partijen invloed uitoefenen en hun woonomgeving mede vormgeven, vormt een belangrijke voorwaarde voor het slagen van stedelijke vernieuwing in kwetsbare wijken zoals Den Haag Zuidwest.

In deze context groeit de aandacht voor cocreatieve vormen van samenwerking tussen bewoners, woningcorporaties, gemeenten en andere betrokken partijen. Cocreatie wordt in de bestuurskundige literatuur beschreven als een proces waarin publieke professionals en burgers gezamenlijk zoeken naar oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken (Van de Grift et al., 2020). Deze benadering sluit aan bij een bredere verschuiving in het openbaar bestuur, waarin de traditionele scheiding tussen overheid en burger steeds meer plaatsmaakt voor partnerschap en gezamenlijke verantwoordelijkheid (Dudau et al., 2019). Cocreatieve processen worden regelmatig in verband gebracht met positieve effecten, zoals een groter draagvlak, meer betrokkenheid en versterkte sociale samenhang (Voorberg et al., 2015; Fledderus et al., 2014; Torfing & Sørensen, 2016). Tegelijkertijd is het empirische inzicht in hoe en onder welke omstandigheden deze effecten daadwerkelijk tot stand komen nog beperkt (Brandsen et al., 2018). In een gebied als Den Haag Zuidwest, waar sociale cohesie niet vanzelfsprekend is, wordt het extra belangrijk om te begrijpen hoe cocreatie in de praktijk uitpakt en wat dit betekent voor beleid en wetenschap.

Deze bredere opgave krijgt een concrete invulling in het project Steenzicht, waar woningcorporatie Staedion samen met de gemeente Den Haag en ontwikkelaar Heijmans inzet op een combinatie van fysieke vernieuwing en sociale versterking. Het project Steenzicht in de wijk Zichten van Den Haag Zuidwest laat zien hoe fysieke en sociale vernieuwing nadrukkelijk met elkaar worden verbonden. Het omvat twee woongebouwen met in totaal 220 appartementen, waarvan 117 sociale huurwoningen en 103 middenhuurwoningen. De woningen zijn bedoeld voor starters, kleine gezinnen en één- tot tweepersoonshuishoudens. Elk appartement beschikt over een eigen buitenruimte en de gebouwen krijgen een gezamenlijke groene binnentuin boven de parkeergarage, waarmee wordt ingezet op duurzaamheid en leefbaarheid in de wijk. Staedion koppelt deze fysieke vernieuwing aan een cocreatieve aanpak waarin bewoners vanaf de planfase actief worden betrokken bij de inrichting van hun toekomstige woonomgeving en bij sociale initiatieven in de buurt (Staedion, 2025). Dit gebeurt via informatiebijeenkomsten, kijkdagen, kennissessies en buurtactiviteiten, waarin toekomstige bewoners in contact komen met elkaar, met sociaal ondernemers en met door Staedion gefaciliteerde buurtcollectieven (Heijmans & Boidin, z.d.; Verstijnen, z.d.). De corporatie werkt samen met lokale sociaal ondernemers en bewonerscollectieven aan projecten die ontmoetingen bevorderen en bijdragen aan sociale cohesie (Staedion, 2022). Daarmee sluit Staedion aan bij een bredere bestuurskundige ontwikkeling waarin de traditionele scheiding tussen overheid en burger steeds meer plaatsmaakt voor partnerschap en gezamenlijke verantwoordelijkheid (Dudau et al., 2019).

Wat deze casus bijzonder maakt, is dat het onderzoek zich richtte op bewoners van twee nieuwbouwcomplexen die in december 2025 werden opgeleverd. Een deel van deze bewoners stroomde nieuw in, terwijl anderen al binding hadden met de wijk. Sociale cohesie was hier dus niet vanzelfsprekend, maar moest zich opnieuw vormen in samenhang met bestaande buurtinitiatieven en gesubsidieerde projecten die al actief waren in Zuidwest. Cocreatie kreeg in deze context een extra betekenis. Het was niet alleen een instrument om draagvlak te vergroten, maar ook een middel om nieuwe en bestaande gemeenschapsstructuren met elkaar te verbinden. Dit sluit aan bij inzichten uit de literatuur waarin cocreatie wordt beschreven als een proces van gezamenlijke probleemoplossing en het creëren van publieke waarde. Daarbij wordt benadrukt dat het benutten van diverse perspectieven en kennis mogelijkheden biedt om tot innovatieve oplossingen te komen (Van de Grift et al., 2020).

Het maatschappelijke belang van dit onderzoek ligt in de vraag hoe cocreatieve processen kunnen bijdragen aan het versterken van sociale cohesie in kwetsbare wijken. In gebieden zoals Den Haag Zuidwest staat de leefbaarheid onder druk door sociaaleconomische achterstanden, beperkte mobiliteit en een afnemend vertrouwen in instituties (Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid, 2025). Tegelijkertijd is het van belang om kritisch te onderzoeken in hoeverre cocreatieve aanpakken daadwerkelijk aansluiten bij de leefwereld van bewoners. De sociale en economische omstandigheden in Zuidwest maken actieve participatie niet vanzelfsprekend, waardoor het succes van cocreatieve samenwerking mede afhankelijk is van de mate waarin bewoners zich gehoord, vertegenwoordigd en gesteund voelen (Van Eijk & Cuppen, 2022; Brandsen & Honingh, 2018). Daarmee sluit dit onderzoek aan bij bredere maatschappelijke discussies over sociale cohesie en ongelijkheid (Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, 2024), en biedt het inzichten die ook relevant zijn voor andere herstructureringsprojecten.

Naast de maatschappelijke dimensie heeft dit onderzoek ook een duidelijke wetenschappelijke relevantie. In de bestuurskundige literatuur wordt cocreatie vaak gepresenteerd als een manier om draagvlak te vergroten, bewoners te betrekken en sociale samenhang te versterken. Het concept wordt bovendien verbonden met effecten zoals innovatie en gezamenlijke waardecreatie (Van de Grift et al.,

2020; Dudau et al., 2019). Het empirische bewijs voor deze veronderstelde effecten is echter beperkt en laat uiteenlopende resultaten zien (Brandsen et al., 2018). Daarbij wijzen sommige studies op risico's, zoals ongelijkheid in wie daadwerkelijk invloed krijgt of het gevaar van schijnparticipatie, waarbij bewoners wel worden gehoord maar weinig echte zeggenschap ervaren (Brandsen & Honingh, 2018).

Juist in een context als Steenzicht, waar nieuwe bewoners samenkomen in een wijk met bestaande sociale initiatieven, biedt dit onderzoek de mogelijkheid om deze wetenschappelijke discussie te verbinden met een actuele maatschappelijke opgave. Enerzijds kan het inzicht geven in hoe cocreatie bijdraagt aan het versterken van sociale cohesie in een kwetsbare stedelijke omgeving. Anderzijds kan het empirisch toetsen of en hoe cocreatie daadwerkelijk leidt tot de veronderstelde effecten. Daarmee levert het onderzoek niet alleen een bijdrage aan de bestuurskundige literatuur, maar ook praktische handvatten voor woningcorporaties, gemeenten en andere partijen die werken aan stedelijke vernieuwing.

Dit onderzoek richt zich op de vraag:

“Hoe draagt de cocreatieve aanpak van woningcorporatie Staedion in het herontwikkelingsproject Steenzicht in Den Haag Zuidwest bij aan de ervaren sociale cohesie van de aankomende bewoners?”.

Dit onderzoek brengt niet alleen in kaart wat bewoners tot nu toe hebben ervaren, maar onderzoekt ook of deze ervaringen wijzen op verbeterpunten of juist bevestigen dat de cocreatieve aanpak van Staedion aansluit bij hun (toekomstige) leefwereld. Het doel is tweeledig: enerzijds levert het een bijdrage aan de bestuurskundige literatuur door empirisch inzicht te bieden in de relatie tussen cocreatie en sociale cohesie binnen stedelijke herontwikkeling en anderzijds biedt het praktische handvatten voor woningcorporaties, gemeenten en andere betrokken partijen. Door zichtbaar te maken hoe bewoners de aanpak ervaren en waar deze mogelijk kan worden versterkt, kan het onderzoek richting geven aan de vormgeving van participatie en samenwerking in toekomstige herontwikkelingsprojecten. In de leeswijzer wordt toegelicht hoe de theoretische, empirische en analytische onderdelen elkaar opvolgen.

-Leeswijzer -

In hoofdstuk 2 wordt het theoretisch kader uitgewerkt, waarin cocreatie, sociale cohesie en de vijf bijbehorende mechanismen worden besproken en samengebracht in een conceptueel model. Hoofdstuk 3 beschrijft de onderzoeksopzet, waaronder de keuze voor Steenzicht als casus, de dataverzameling via semigestructureerde interviews en de wijze van analyse. Hoofdstuk 4 presenteert de analyse van de interviews, geordend naar de vijf cocreatiemechanismen. Tot slot geeft hoofdstuk 5 een antwoord op de centrale onderzoeksvraag, reflecteert het op theorie en beperkingen, en bevat het suggesties voor vervolgonderzoek en praktische aanbevelingen.

2. Theoretisch kader

Dit hoofdstuk legt het theoretische fundament van het onderzoek. Daarbij worden de belangrijkste concepten en perspectieven besproken die relevant zijn voor cocreatie in de publieke sector en voor sociale cohesie, en worden deze geplaatst binnen bredere bestuurskundige kaders. Eerst komt cocreatie in het publieke domein aan bod, met aandacht voor de herkomst, definities, doelen en uitdagingen. Vervolgens wordt sociale cohesie behandeld, waarbij de nadruk ligt op de theoretische grondslagen, bepalende factoren en kwetsbaarheden. Daarna wordt de relatie tussen cocreatie en sociale cohesie geanalyseerd, met speciale aandacht voor de mechanismen die beide concepten met elkaar verbinden. Het hoofdstuk eindigt met een conceptueel model waarin de besproken inzichten worden samengebracht en dat als uitgangspunt dient voor de empirische analyse.

2.1 Cocreatie in het publieke domein

Cocreatie vond zijn oorsprong in de private sector, maar heeft zich ontwikkeld tot een bestuurskundig concept dat steeds vaker wordt toegepast in de publieke context. In deze paragraaf wordt ingegaan op de herkomst van het begrip, de verschillende definities die in de literatuur circuleren en de overlap met coproductie. Vervolgens komen de belangrijkste doelen en factoren van cocreatie aan bod, evenals benaderingen om cocreatie te evalueren. Tot slot volgt een kritische reflectie, zodat een genuanceerd beeld ontstaat van cocreatie als bestuurskundig fenomeen. Deze verkenning vormt de basis voor het vervolg van het hoofdstuk, waarin sociale cohesie als maatschappelijke uitkomst centraal staat en de relatie tussen beide concepten wordt geanalyseerd.

2.1.1 Herkomst van cocreatie

De term cocreatie kreeg in de jaren negentig en het begin van de jaren 2000 brede bekendheid door publicaties van Prahalad en Ramaswamy, die het concept introduceerden binnen de context van bedrijfsstrategie en concurrentie. Zij beschouwden cocreatie als een vernieuwende benadering van waardecreatie, waarin bedrijven en consumenten niet langer tegenover elkaar staan als producent en afnemer, maar gezamenlijk betekenis en waarde ontwikkelen in een proces van interactie en dialoog (Prahalad & Ramaswamy, 2004). De consument werd daarmee niet langer gezien als passieve ontvanger van een eindproduct, maar als een actieve partner die invloed kan uitoefenen op de inhoud, vorm en ervaring van een product of dienst. Deze benadering sloot aan bij de verschuiving van productgeoriënteerde naar relatiegeoriënteerde bedrijfsmodellen, waarin kennisdeling, maatwerk en continue feedback essentieel zijn (Vargo & Lusch, 2004).

Prahalad en Ramaswamy (2004) identificeerden vier bouwstenen die volgens hen centraal staan in succesvolle cocreatieprocessen. Het gaat om dialoog, toegang, transparantie en gedeelde risicoafweging. Dialoog verwijst naar de voortdurende interactie tussen producent en consument, waarbij beide partijen actief ideeën en perspectieven uitwisselen. Toegang heeft betrekking op het beschikbaar stellen van middelen, data of technologieën die deelname mogelijk maken. Transparantie is een voorwaarde voor vertrouwen en wederzijds begrip, terwijl gedeelde risicoafweging impliceert dat beide partijen verantwoordelijkheid dragen voor de uitkomsten van hun samenwerking. Samen vormden deze elementen de kern van wat zij zagen als een fundamentele paradigmaverschuiving, waarbij waardecreatie werd opgevat als een sociaal proces gebaseerd op vertrouwen, samenwerking en wederkerigheid, in plaats van een lineair productieproces.

Hoewel het concept cocreatie oorspronkelijk is ontwikkeld binnen de commerciële sector, werd het al snel opgepakt in andere disciplines vanwege de nadruk op samenwerking, interactie en gedeelde verantwoordelijkheid. In de bestuurskunde zagen onderzoekers overeenkomsten tussen de principes van cocreatie en de uitdagingen van publieke dienstverlening, waar burgers steeds vaker worden beschouwd als actieve medeproducenten van beleid en publieke waarde (Alford, 2009).

Terwijl cocreatie en coproductie in de literatuur duidelijk van elkaar worden onderscheiden, delen zij een aantal onderliggende kenmerken, zoals actieve betrokkenheid, interactie en gedeelde verantwoordelijkheid (Brandsen & Honingh, 2015; Voorberg et al., 2015). Coproductie richt zich vooral op de gezamenlijke uitvoering van publieke diensten, terwijl cocreatie breder is en ook het gezamenlijk ontwerpen en vormgeven van beleid omvat. Omdat veel empirische inzichten over betrokkenheid, vertrouwen en samenwerking afkomstig zijn uit coproductiestudies, worden deze in dit onderzoek gebruikt als aanvullende onderbouwing. Cocreatie blijft echter het centrale analytische kader en coproductieliteratuur wordt alleen ingezet wanneer de beschreven processen aansluiten bij de actieve rol van burgers in beleids- en uitvoeringsprocessen. Op deze manier blijft de conceptuele afbakening helder en blijven relevante empirische inzichten behouden.

Cocreatie wordt in deze literatuur beschreven als een proces waarin publieke professionals en burgers gezamenlijk publieke waarde creëren, waarbij kennis en ervaringen van burgers worden ingezet als aanvulling op professionele expertise (Bekkers & Meijer, 2010). Osborne en Strokosch (2013) positioneren cocreatie bovendien binnen de literatuur over publieke innovatie en benadrukken dat burgers niet slechts eindgebruikers van beleid of dienstverlening zijn, maar partners die bijdragen aan het ontwerp, de uitvoering en evaluatie ervan. Voorberg et al. (2015) voegen hieraan toe dat cocreatie in de publieke sector vaak wordt ingezet om maatschappelijke vraagstukken gezamenlijk aan te pakken, maar dat de empirische onderbouwing van de veronderstelde effecten nog beperkt is.

Door burgers actief te betrekken in het beleidsproces kan niet alleen de effectiviteit van publieke diensten toenemen, maar ook de legitimiteit ervan, doordat beleid beter aansluit bij de leefwereld van de samenleving. Cocreatie wordt daarmee niet enkel gezien als een instrumentele strategie om dienstverlening te verbeteren, maar ook als een normatief uitgangspunt dat past binnen een meer participatieve en responsieve bestuurscultuur. De opkomst van cocreatie in het publieke domein weerspiegelt een bredere ontwikkeling binnen governancebenaderingen, waarin de overheid haar monopolie op beleidsvorming en uitvoering steeds vaker deelt met maatschappelijke actoren. Burgers, maatschappelijke organisaties en marktpartijen worden daarbij beschouwd als partners die samen met publieke instellingen werken aan maatschappelijke waardecreatie. Zo transformeert cocreatie van een instrument voor klanttevredenheid in de private sector naar een bestuurskundig concept waarin samenwerking, vertrouwen en inclusiviteit centraal staan in publieke besluitvorming (Ansell & Gash, 2008; Torfing et al., 2016).

2.1.2 Verschillende definities van cocreatie en het verschil met coproductie

In de academische literatuur bestaat geen algemeen aanvaarde definitie van cocreatie. Het begrip wordt door verschillende auteurs op uiteenlopende manieren ingevuld, afhankelijk van de context en de normatieve uitgangspunten die centraal staan (Voorberg et al., 2015). Deze variatie maakt het noodzakelijk om de belangrijkste definities te bespreken voordat een keuze wordt gemaakt voor de definitie die in dit onderzoek wordt gehanteerd.

Prahalad en Ramaswamy (2004) introduceerden cocreatie in de private sector als een vernieuwende benadering van waardecreatie, waarin producenten en consumenten gezamenlijk betekenis en waarde

ontwikkelen. Hun nadruk op dialoog, transparantie en gedeelde verantwoordelijkheid vormde de basis voor latere bestuurskundige toepassingen.

Voorberg et al. (2015) constateren dat cocreatie en coproductie in de literatuur vaak door elkaar worden gebruikt, maar niet volledig samenvallen. Cocreatie wordt door hen omschreven als *“the active involvement of end-users in various stages of the production process”* (p. 1335). Daarbij leggen zij, in lijn met Vargo en Lusch (2004), meer nadruk op waardecreatie, terwijl coproductie doorgaans wordt geassocieerd met de uitvoering van publieke diensten.

Een meer uitgebreide definitie, specifiek gericht op de publieke sector, wordt gegeven door Torfing et al. (2016). Zij beschrijven cocreatie als een proces waarin publieke en private actoren gezamenlijk proberen maatschappelijke vraagstukken op te lossen door kennis, middelen en ideeën uit te wisselen, met als doel publieke waarde te creëren. Deze definitie benadrukt dat cocreatie niet alleen gaat om het verbeteren van bestaande outputs, maar ook om innovatieve doorbraken die leiden tot nieuwe manieren van probleemoplossing. Daarmee wordt cocreatie gepositioneerd als een breed en dynamisch proces dat zowel de private als publieke sector omvat.

Wat in deze definities telkens terugkomt, is dat burgers niet langer slechts passieve ontvangers zijn, maar actieve partners die bijdragen aan verschillende fasen van beleidsvorming en uitvoering (Marschall, 2004; Osborne et al., 2016; Voorberg et al., 2015). Dit vormt de overeenkomst tussen cocreatie en coproductie. Het verschil is dat coproductie vooral betrekking heeft op de gezamenlijke uitvoering van publieke diensten, terwijl cocreatie eerder in het proces plaatsvindt en gericht is op gezamenlijke probleemoplossing en innovatie (Verschuere & Steen, 2015). Daarmee gaat cocreatie verder dan algemene participatie, omdat actieve betrokkenheid centraal staat en burgers als waardevolle partners worden gezien in zowel ontwerp als uitvoering.

In de bestuurskundige literatuur worden de begrippen regelmatig door elkaar gebruikt (Voorberg et al., 2015), al benadrukken zij dat cocreatie meer nadruk legt op gezamenlijke waardecreatie, terwijl coproductie vaker wordt geassocieerd met de uitvoering van publieke diensten. Verschillende auteurs brengen daarbij belangrijke nuances aan. Brandsen en Honingh (2015) stellen dat coproductie primair betrekking heeft op de gezamenlijke uitvoering van publieke diensten, terwijl cocreatie volgens hen verder gaat en ook het gezamenlijk ontwerpen en initiëren van beleid en diensten omvat. Zij definiëren coproductie als *“the mix of activities that both public service agents and citizens contribute to the provision of public services”* (p. 427). In deze benadering ligt de nadruk op burgers als mede-uitvoerders van beleid dat door de overheid is ontworpen. Cocreatie gaat volgens hen een stap verder: burgers worden niet alleen uitvoerders, maar ook mede-ontwerpers en soms zelfs initiatiefnemers van beleid en diensten. Voorberg et al. (2015) sluiten hierbij aan door cocreatie te onderscheiden in drie typen: burgers als mede-uitvoerders, burgers als mede-ontwerpers en burgers als initiatoren van publieke diensten. Coproductie correspondeert grotendeels met het eerste type, terwijl cocreatie ook de tweede en derde typen omvat. Dit onderscheid maakt duidelijk dat cocreatie een bredere en meer participatieve dimensie heeft dan coproductie.

Het benoemen van dit onderscheid is relevant omdat het de conceptuele helderheid vergroot en voorkomt dat cocreatie wordt gereduceerd tot louter uitvoeringsparticipatie. In de context van stedelijke projecten is juist de rol van bewoners als mede-ontwerpers en initiatiefnemers van belang, omdat hun betrokkenheid in de ontwerpfasen bepalend kan zijn voor de legitimiteit en effectiviteit van sociale interventies. Tegelijkertijd moet worden erkend dat het onderscheid in de praktijk vaak

vervaagt, omdat participatieprocessen zelden strikt in één categorie vallen en burgers in verschillende fasen uiteenlopende rollen kunnen vervullen (Voorberg et al., 2015).

Voor dit onderzoek wordt aangesloten bij de definitie van Voorberg et al. (2015), waarin cocreatie wordt opgevat als de actieve betrokkenheid van burgers in verschillende fasen van het beleids- en dienstverleningsproces. Juist deze nadruk op actieve betrokkenheid sluit aan bij de cocreatieve aanpak van Staedion in het project Steenzicht, waar samenwerking met bewoners niet beperkt blijft tot inspraak maar ook betrekking heeft op de gezamenlijke uitvoering en vormgeving van activiteiten. Daarmee biedt de definitie van Voorberg et al. een passend kader om te analyseren hoe deze samenwerking door toekomstige bewoners wordt ervaren en in welke mate dit kan bijdragen aan sociale cohesie.

2.1.3 Doelen van cocreatie

Hoewel het begrip cocreatie pas in de jaren 2000 brede bekendheid kreeg door de werken van Prahalad en Ramaswamy (2004), wijzen eerdere studies op mogelijke effecten van samenwerking tussen burgers en publieke organisaties. Zo signaleren Warren et al. (1982) dat dergelijke processen kunnen leiden tot kostenbesparingen, hogere service kwaliteit en meer mogelijkheden voor burgers om deel te nemen aan publieke dienstverlening. In latere bestuurskundige literatuur wordt cocreatie verder uitgewerkt en verbonden met uiteenlopende doelen, variërend van inhoudelijke kwaliteitsverbetering en effectievere beleidsuitkomsten tot versterking van legitimiteit, responsiviteit en sociale cohesie.

Een belangrijk doel is de inhoudelijke kwaliteitsverbetering van beleid. Overheden beschikken niet altijd over voldoende kennis en expertise om complexe vraagstukken zelfstandig te formuleren en te implementeren. Cocreatie kan in dat geval bijdragen doordat burgers en andere belanghebbenden aanvullende informatie en ervaringskennis inbrengen (Bekkers & Meijer, 2010; Fischer, 2000). Het bundelen van deze kennis kan leiden tot inhoudelijke verrijking en beleidsdynamiek, waarbij vastzittende problemen worden opgebroken en ruimte ontstaat voor innovatieve oplossingen (Pröpper & Steenbeek, 1999; Klijn & Teisman, 1997).

Daarnaast benadrukt de literatuur dat cocreatie kan bijdragen aan de effectiviteit van beleidsuitkomsten. Wanneer macht, kennis en middelen van verschillende actoren worden samengebracht, ontstaat een wederzijdse afhankelijkheid die samenwerking noodzakelijk maakt (De Winter et al., 2007; Sørensen & Torfing, 2018). Dit kan leiden tot oplossingen die beter aansluiten op verschillende belangen en perspectieven, waardoor de effectiviteit van publieke dienstverlening wordt vergroot.

Een ander doel dat vaak wordt genoemd is het versterken van de legitimiteit en responsiviteit van de overheid. Door burgers actief te betrekken in beleidsprocessen kan beleid beter aansluiten bij hun leefwereld, wat kan bijdragen aan een groter gevoel van eigenaarschap en vertrouwen in de overheid (Voorberg et al., 2015). Cocreatie kan bovendien de kloof tussen burgers en overheid verkleinen en leiden tot meer tevredenheid doordat diensten beter worden afgestemd op persoonlijke behoeften (Verschuere et al., 2012). In sommige studies wordt cocreatie zelfs beschouwd als een waarde op zichzelf, waarbij burgerbetrokkenheid wordt gewaardeerd los van concrete beleidsresultaten (Voorberg et al., 2015).

Verder wordt gewezen op bredere maatschappelijke doelen. Cocreatie kan bijdragen aan versterking van democratische participatie en deliberatie doordat burgers een actieve rol krijgen in publieke

besluitvorming (Norris, 2011; Warren, 2002). Torfing et al. (2016) stellen dat cocreatie ook kan worden ingezet als strategie om sociale cohesie te bevorderen en gemeenschapsontwikkeling te stimuleren. Door gezamenlijke activiteiten kunnen gemeenschappen bijdragen aan de verbetering van hun leefomgeving en veerkracht opbouwen (Batten, 1974; Craig et al., 2008). Dit kan indirect ook leiden tot empowerment, versterking van sociaal kapitaal en een positievere houding ten opzichte van de overheid (Vanleene & Verschuere, 2018).

Tot slot benadrukken verschillende auteurs dat cocreatieprocessen vaak meerdere doelen tegelijk dienen en dat deze doelen soms met elkaar kunnen conflicteren. Bij de analyse van cocreatie is het daarom van belang expliciet te maken welk doel centraal staat en hoe dit de uitkomsten beïnvloedt (Bekkers & Meijer, 2010). Dit roept de vraag op in hoeverre deze beoogde doelen in de praktijk daadwerkelijk worden gerealiseerd, een kwestie die in de volgende paragraaf over de evaluatie van cocreatie nader wordt besproken.

2.1.4 Evaluatie van cocreatie

Het beoordelen van cocreatie blijkt in de literatuur een veelzijdige kwestie. Er bestaat geen eenduidige manier om vast te stellen hoe cocreatie het beste geëvalueerd kan worden. Veel studies richten zich vooral op de omstandigheden en factoren die het proces beïnvloeden, terwijl de daadwerkelijke resultaten van cocreatie minder vaak systematisch worden onderzocht (Voorberg et al., 2015). Dit maakt duidelijk dat een evaluatie niet alleen moet kijken naar de randvoorwaarden, maar ook naar de ervaringen van betrokkenen en de effecten die het proces in de praktijk teweegbrengt.

Ervaringen en voordelen

Cocreatie wordt vaak geassocieerd met positieve ervaringen zoals het gevoel gehoord te worden, betrokkenheid bij besluitvorming en het ontstaan van saamhorigheid. Het proces kan leerzaam zijn en bijdragen aan draagvlak, eigenaarschap en vertrouwen in publieke organisaties (Fledderus, Brandsen & Honingh, 2014; Torfing et al., 2016). Daarnaast kan cocreatie ruimte bieden voor ondernemerschap en samenwerking tussen verschillende groepen, wat kan resulteren in innovatieve oplossingen en een betere reputatie van de wijk (Bason, 2018). Ook wordt in de literatuur benadrukt dat cocreatie sociale cohesie kan versterken doordat wederzijds vertrouwen groeit en sociaal kapitaal wordt opgebouwd via samenwerking tussen bewoners, gemeente en maatschappelijke organisaties (Jakobsen, 2012; Needham, 2008).

Nadelen en knelpunten

Tegelijkertijd kent cocreatie duidelijke nadelen. Het gemeentelijk systeem en de gelaagdheid van besluitvorming kunnen processen vertragen of bemoeilijken. Dominante personen kunnen de discussie sturen, wat wantrouwen tussen gemeente en bewoners kan versterken. Problemen rond transparantie en miscommunicatie komen regelmatig voor, evenals afhankelijkheid van gemeentelijke middelen en procedures (Ansell & Gash, 2008). Daarnaast kan cocreatie tijdrovend zijn en vraagt het om juiste begeleiding om te voorkomen dat groepen ondervertegenwoordigd blijven of dat er geen goede afspiegeling van de wijk ontstaat. Onduidelijkheid over rollen en verwachtingen kan leiden tot frustratie en verminderde betrokkenheid.

Drijfveren

De motivatie om deel te nemen aan cocreatie hangt vaak samen met de inhoud van de onderwerpen en de mogelijkheid om daadwerkelijk verandering teweeg te brengen. Saamhorigheid, betrokkenheid bij de wijk en de kans om zelfstandig initiatieven te ontplooien worden vaak genoemd als belangrijke drijfveren (Verschuere et al., 2012; Voorberg et al., 2014). Voor sommige bewoners is deelname

vanzelfsprekend omdat zij zich sterk verbonden voelen met hun leefomgeving, terwijl anderen vooral gemotiveerd raken door concrete mogelijkheden en het gevoel dat hun bijdrage impact heeft (Zani & Barrett, 2012). Voorberg et al. (2015) benadrukken dat cocreatie vaak ook normatief wordt gezien. Burgerbetrokkenheid wordt dan beschouwd als een waarde op zichzelf, los van directe beleidsresultaten.

Beperkingen

Naast drijfveren zijn er structurele beperkingen die deelname aan cocreatie kunnen bemoeilijken. Eerdere ervaringen met de gemeente kunnen wantrouwen oproepen, zeker wanneer inzet van middelen of geld onduidelijk is. Ook praktische factoren zoals tijdstip van bijeenkomsten, taalbarrières en verschillen in levensfase beïnvloeden de mate van participatie (Jakobsen, 2012; Verschuere et al., 2012). Onenigheid tussen buurtbewoners of een ongelukkige samenstelling van betrokkenen kan samenwerking verder onder druk zetten. Voorberg et al. (2015) wijzen daarnaast op organisatorische factoren zoals een risicomijdende bestuurscultuur en het ontbreken van duidelijke incentives, die cocreatie kunnen beperken. Deze beperkingen laten zien dat cocreatie niet vanzelfsprekend inclusief is en dat succes afhankelijk is van de mate waarin processen toegankelijk en zorgvuldig worden ingericht.

Samenvattend kan de evaluatie van cocreatie worden begrepen langs vier dimensies: voordelen, nadelen, drijfveren en beperkingen. Deze dimensies geven niet alleen inzicht in de theoretische discussie maar vormen ook een kader om in de empirische analyse te onderzoeken hoe cocreatie in de praktijk wordt ervaren door verschillende actoren. Daarbij wordt specifiek gekeken naar aspecten als saamhorigheid, eigenaarschap, vertrouwen, representativiteit en praktische toegankelijkheid. Hoewel de literatuur deze context vaak nadrukkelijk vanuit de gemeente beschrijft, zijn dezelfde dimensies ook goed toepasbaar op woningcorporaties zoals Staedion, omdat zij in vergelijkbare cocreatieprocessen een centrale rol spelen in de samenwerking met bewoners.

2.1.5 Kritische reflecties op cocreatie

Hoewel cocreatie in de literatuur vaak wordt gepresenteerd als een wenselijk ideaal van samenwerking en inclusiviteit, wijzen verschillende auteurs op de risico's en beperkingen die ermee gepaard gaan. Steen, Brandsen en Verschuere (2018) spreken in dit verband over de "*dark side of co-creation and co-production*" en identificeren zeven potentiële problemen die cocreatieprocessen kunnen ondermijnen. Een eerste probleem betreft machtsverschillen tussen overheid en burgers. Waar cocreatie uitgaat van gelijkwaardigheid, beschikken publieke organisaties doorgaans over meer middelen, kennis en formele bevoegdheden, waardoor de inbreng van burgers niet altijd dezelfde impact heeft. Dit kan leiden tot frustratie en het gevoel dat participatie slechts symbolisch is, een fenomeen dat ook wel wordt aangeduid als *tokenism* (Steen et al., 2018).

Daarnaast wordt gewezen op het probleem van participatieongelijkheid. Van Eijk en Cuppen (2022) laten zien dat deelname aan cocreatieprocessen niet voor alle groepen even vanzelfsprekend is. Zij beschrijven hoe professionals te maken krijgen met uiteenlopende belangen en hoe dit gevolgen heeft voor wie daadwerkelijk participeert. Hierdoor bestaat het risico dat cocreatie ongelijkheden in betrokkenheid eerder versterkt dan verkleint. Dit sluit aan bij bredere participatieliteratuur, waarin wordt benadrukt dat inclusiviteit actieve inspanning vraagt en niet automatisch tot stand komt. Een derde risico betreft de verwachtingen die met cocreatie gepaard gaan. Steen et al. (2018) benadrukken dat cocreatie kan leiden tot teleurstelling en wantrouwen wanneer de beloofde invloed van burgers niet wordt waargemaakt. Als participatieprocessen slechts dienen om draagvlak te creëren zonder dat de inbreng van burgers daadwerkelijk wordt meegenomen, kan dit de legitimiteit van beleid juist

ondermijnen. Cocreatie kan dan worden ervaren als een instrument van *window dressing*, waarbij de schijn van participatie wordt gewekt zonder dat er sprake is van echte invloed.

Ten slotte kan cocreatie ook leiden tot praktische risico's, zoals vertragingen in besluitvorming en een verhoogde complexiteit van processen. Het betrekken van meerdere actoren met uiteenlopende belangen kan besluitvorming ingewikkelder maken en de kans op conflicten vergroten (Steen et al., 2018). Hoewel dit inherent is aan samenwerking, vraagt het om zorgvuldig procesontwerp en duidelijke afspraken over rollen en verantwoordelijkheden.

Deze kritische reflecties maken duidelijk dat cocreatie niet alleen kansen biedt, maar ook risico's kent die serieus moeten worden genomen. Voor een genuanceerde analyse van cocreatie is het daarom van belang om zowel de positieve potentie als de mogelijke negatieve effecten te erkennen. In de context van stedelijke herstructurering, zoals het project Steenzicht in Den Haag Zuidwest, betekent dit dat cocreatieprocessen niet alleen moeten worden ontworpen om samenwerking te bevorderen, maar ook om machtsverschillen te verkleinen, inclusiviteit te waarborgen en verwachtingen realistisch te managen. Alleen dan kan cocreatie bijdragen aan duurzame sociale cohesie en publieke waarde.

2.2 Sociale cohesie

In deze paragraaf wordt sociale cohesie verkend als een centrale maatschappelijke uitkomst van cocreatie. Sociale cohesie wordt vaak gezien als een voorwaarde voor leefbare en veerkrachtige buurten en vormt daarmee een belangrijke indicator voor het welzijn van bewoners. Omdat het begrip in de literatuur uiteenlopend wordt ingevuld, wordt eerst ingegaan op de oorsprong en betekenis van sociale cohesie om de kern ervan te verduidelijken. Vervolgens wordt besproken hoe sociale cohesie kan worden vastgesteld en welke criteria daarbij richtinggevend zijn. Tot slot wordt aandacht besteed aan de kwetsbaarheden die ontstaan wanneer sociale cohesie ontbreekt, om te laten zien welke risico's dit met zich meebrengt voor bewoners en voor cocreatieprocessen.

2.2.1 Oorsprong en betekenis van sociale cohesie

Het begrip sociale cohesie vindt zijn oorsprong in de klassieke sociologie van Émile Durkheim, die het koppelde aan sociale integratie en solidariteit binnen samenlevingen. In de decennia daarna is het verder uitgewerkt vanuit groepsdynamica en sociale psychologie, waarbij auteurs als Albert (1953), Gross en Martin (1952) en Levine en Moreland (1990) sociale cohesie benaderden vanuit de dynamiek van groepen en de rol van sociale relaties. In de hedendaagse literatuur wordt sociale cohesie vaak omschreven als de "lijm" die een sociaal systeem bijeenhoudt (Dekker & Bolt, 2005). Deze metafoor benadrukt dat cohesie de samenhang en stabiliteit van sociale systemen waarborgt, variërend van familie en organisaties tot buurten en de samenleving als geheel.

Chan, To & Chan (2006) hebben het begrip opnieuw gedefinieerd om meer helderheid en bruikbaarheid te bieden. Zij stellen dat sociale cohesie moet worden opgevat als een staat van samenhang, en niet als een proces of beleidsdoel. Daarbij onderscheiden zij drie criteria die gezamenlijk bepalen of er sprake is van cohesie:

1. **Vertrouwen, hulp en samenwerking** tussen leden van de gemeenschap.
2. **Gedeelde identiteit of verbondenheid**, het gevoel van thuishoren en deel uitmaken van een groter geheel.
3. **Manifestatie in gedrag**, waarbij de subjectieve gevoelens van vertrouwen en verbondenheid (criteria 1 en 2) zichtbaar worden in objectief gedrag.

Deze criteria zijn bewust eenvoudig en kernachtig geformuleerd. Chan et al. kiezen ervoor om sociale cohesie alleen te omschrijven in termen van de inhoudelijke elementen die het begrip vormen. Daarom maken oorzaken van cohesie, zoals ongelijkheid of migratie, en gevolgen zoals veiligheid of welvaart, geen deel uit van de definitie (Chan et al., 2006). Het voordeel van deze aanpak is dat sociale cohesie een helder en afgebakend concept wordt, dat niet verward raakt met andere maatschappelijke processen.

Door deze benadering wordt sociale cohesie een helder en afgebakend concept: het gaat uitsluitend om de inhoudelijke elementen die het begrip vormen. Chan et al. benadrukken dat cohesie altijd twee lagen omvat: een subjectieve component (gevoelens en attitudes zoals vertrouwen en verbondenheid) en een objectieve component (gedrag waarin deze gevoelens zichtbaar worden). Dit onderscheid maakt sociale cohesie niet alleen theoretisch hanteerbaar, maar ook empirisch onderzoekbaar in concrete contexten zoals buurten en woonblokken.

Daarnaast kan sociale cohesie plaatsvinden op verschillende schaalniveaus: van het woonblok en de buurt tot de stad en zelfs de samenleving als geheel (Forrest & Kearns, 2001). Voor dit onderzoek zijn vooral het woonblok- en buurniveau relevant, omdat hier de dagelijkse interacties en ervaringen van bewoners plaatsvinden en de effecten van cocreatieve processen het meest tastbaar zijn. Cohesieve buurten en woonblokken worden gekenmerkt door veiligheid, ordelijkheid en respectvolle omgangsvormen, wat direct bijdraagt aan het welzijn van bewoners (Friedkin, 2004). In wijken met een hoge mate van cohesie zijn sociale problemen zoals isolatie, criminaliteit en spanningen bovendien minder aanwezig (Forrest & Kearns, 2001).

2.2.2 Waarvan hangt sociale cohesie in buurten af

In onderzoek naar buurten wordt sociale cohesie op verschillende manieren benaderd en vaak indirect afgeleid uit indicatoren die iets zeggen over de sociale omgeving, zoals ervaren veiligheid of criminaliteitsniveaus. De relatie tussen sociale wanorde en criminaliteit vormt daarbij een klassiek en veel bestudeerd thema binnen de literatuur over buurteffecten op individueel gedrag (Shaw & McKay, 1942; Forrest & Kearns, 2001). Later is sociale cohesie meer systematisch geconceptualiseerd aan de hand van dimensies, bijvoorbeeld wederzijdse normen, sociale controle, interactie en identificatie met de buurt (Sampson, Raudenbush & Earls, 1997). Wederzijds vertrouwen wordt daarbij gezien als een belangrijke factor om cohesie tot stand te brengen (Coleman, 1990).

Shaw en McKay (1942) wezen hun werk over sociale wanorde op drie condities die het zelforganiserend vermogen van buurten ondermijnen: etnische heterogeniteit, veel wisselingen in bewonerssamenstelling en armoede. Deze condities beperken de beschikbare hulpbronnen en vergroten de kans op wanorde. In de literatuur is vervolgens veel aandacht besteed aan de rol van de bevolkingssamenstelling, en in het bijzonder etnische diversiteit, voor sociale cohesie. Putnam (2007) stelde dat diversiteit op korte termijn negatieve gevolgen kan hebben voor cohesie, een stelling die veel discussie heeft opgeroepen. Klassieke studies laten zien dat personen vaak een voorkeur hebben voor interactie met gelijken (McPherson et al., 2001; Homans, 2017), waardoor contact en vertrouwen binnen homogene groepen sterker kunnen zijn. Latere onderzoeken hebben dit verder genuanceerd en laten zien dat diversiteit niet altijd een zelfstandig negatief effect heeft, tenzij het gaat om zogenaamde outgroup-diversiteit, waarbij verschillen tussen groepen leiden tot minder vertrouwen en lagere cohesie (Tolsma & Van der Meer, 2018; Jennissen et al., 2018).

Naast de bevolkingssamenstelling speelt ook de fysieke en sociale inrichting van buurten een belangrijke rol. Glaeser en Sacerdote (2000) wijzen erop dat een gezamenlijke entree de drempel

verlaagt voor bewoners om elkaar te ontmoeten. Jacobs (1961) benadrukte al dat de breedte van stoepen en de aanwezigheid van balkons aan de straatkant invloed hebben op sociale controle en interactie. Volker, Flap en Lindenberg (2007) laten zien dat voorzieningen zoals groenstroken, speelplaatsen, plantsoenen en kleine winkels bijdragen aan gemeenschapsgevoel. Ook andere studies wijzen op het belang van de inrichting van de publieke ruimte voor het ontstaan van cohesie (Wilcox et al., 2004). Daarbij wordt benadrukt dat een strikte scheiding van functies, zoals wonen, werken en recreëren, juist moet worden doorbroken, omdat multifunctionaliteit een buurt leefbaarder en veiliger maakt (Blokland, 2008).

Deze inzichten bieden niet alleen theoretische duiding, maar ook praktische handvatten voor het bevorderen van sociale cohesie. Het creëren van ontmoetingsplekken, het faciliteren van gezamenlijke activiteiten en het investeren in toegankelijke voorzieningen kunnen bijdragen aan meer contact en vertrouwen tussen bewoners. Daarnaast is het van belang om diversiteit niet als probleem te benaderen, maar juist te zoeken naar manieren om bruggen te slaan tussen verschillende groepen. Transparante communicatie en het stimuleren van collectieve verantwoordelijkheid versterken het gevoel dat de buurt een gedeelde leefomgeving is. Voor projecten zoals Steenzicht betekent dit dat sociale cohesie niet alleen afhankelijk is van de samenstelling van de bewoners, maar ook van de wijze waarop de fysieke ruimte wordt ingericht en hoe instituties zoals Stedion bewoners ondersteunen bij het ontwikkelen van gezamenlijke initiatieven.

2.2.3 Kwetsbaarheden bij een gebrek aan sociale cohesie

Een gebrek aan sociale cohesie kan aanzienlijke gevolgen hebben voor de leefbaarheid van buurten. Sampson, Raudenbush en Earls (1997) laten zien dat sociale controle, vertrouwen in burens en gehechtheid aan de buurt bepalen hoe klassieke condities uit de sociale-disorganisatietheorie, zoals etnische heterogeniteit, hoge fluctuatie en armoede, samenhangen met criminaliteit. Buurten met een hogere mate van collective efficacy, gebaseerd op onderling vertrouwen en sociale controle, laten minder criminaliteit zien. Wanneer voor deze factor wordt gecontroleerd, blijkt het verband tussen diversiteit en criminaliteit aanzienlijk zwakker.

Verschillende auteurs benadrukken dat sociale cohesie en het daarmee samenhangende niveau van sociaal kapitaal invloed hebben op meerdere schaalniveaus. Een tekort daaraan raakt niet alleen de directe leefomgeving van bewoners, maar werkt door in bredere maatschappelijke domeinen. Het gaat dan om processen die samenhangen met de productie van collectieve goederen, zoals volksgezondheid, economische ontwikkeling en algemeen welzijn (Putnam, 2000). In de Nederlandse context is bovendien herhaaldelijk vastgesteld dat buurten met meer cohesie samenhangen met hogere ervaren veiligheid en lagere kansen op slachtofferschap en daadwerkelijke criminaliteit (Wittebrood, 2024).

Deze bevindingen maken duidelijk dat sociale cohesie niet slechts een abstract concept is, maar een concrete factor die de kwaliteit van samenleven in buurten beïnvloedt. Het ontbreken van cohesie vergroot de kwetsbaarheid van buurten voor sociale wanorde en criminaliteit, terwijl het versterken van vertrouwen en collectieve verantwoordelijkheid juist kan bijdragen aan een stabiele en veilige leefomgeving. Voor het onderzoek naar Steenzicht betekent dit dat sociale cohesie niet alleen een gewenste uitkomst is, maar ook een noodzakelijke voorwaarde om kwetsbaarheden in de wijk te beperken.

2.3 Relatie tussen cocreatie en sociale cohesie en conceptueel model

Na de afzonderlijke bespreking van cocreatie en sociale cohesie richt deze paragraaf zich op de relatie tussen beide concepten. Cocreatie wordt in de literatuur niet alleen gezien als een manier om beleidsoplossingen te verbeteren, maar ook als een sociaal proces dat kan bijdragen aan het ontstaan van sociale cohesie (Torfing, 2019). Chan, To en Chan (2006) beschrijven sociale cohesie aan de hand van drie criteria: vertrouwen, hulp en samenwerking; gedeelde identiteit of verbondenheid; en de manifestatie van deze gevoelens in gedrag. Deze criteria vormen de definitie van sociale cohesie en worden in dit onderzoek niet opgevat als voorwaarden voor cocreatie, maar als het analytisch kader waarmee wordt onderzocht op welke manieren cocreatie kan bijdragen aan het ontstaan van sociale cohesie.

In de casus Steenzicht krijgt deze relatie een bijzondere betekenis. Het project omvat twee nieuwe wooncomplexen die in december 2025 werden opgeleverd. De toekomstige bewoners hadden elkaar grotendeels nog niet ontmoet en zouden hun onderlinge relaties voornamelijk vanaf de oplevering pas gaan vormgeven. Cocreatie is hier daarom niet gericht op het behouden van bestaande structuren, maar op het mogelijk maken van nieuwe verbindingen tussen mensen die samen een gemeenschap moeten gaan vormen. Voor Staedion betekent dit dat sociale cohesie nog moet worden opgebouwd, omdat er nog geen bestaande netwerken of tradities zijn waarop kan worden voortgebouwd. Juist deze context maakt het relevant om te onderzoeken via welke mechanismen cocreatie kan bijdragen aan het ontstaan van sociale cohesie.

In de volgende subparagrafen worden vijf mechanismen afzonderlijk besproken die volgens de literatuur een rol spelen bij het versterken van sociale cohesie: herhaald contact en dialoog, gezamenlijke visievorming, ervaren zeggenschap en invloed, nieuwe sociale contacten en netwerken, en gezamenlijke inspanning en wederkerigheid. Deze mechanismen worden gekoppeld aan één of meerdere van de drie criteria van Chan, To en Chan (2006), zodat zichtbaar wordt via welke processen cocreatie kan bijdragen aan de opbouw van sociale cohesie. Elk mechanisme wordt onderbouwd met literatuur en afgesloten met een hypothese.

2.3.1 Herhaald contact en dialoog

Een eerste mechanisme waarmee cocreatie kan bijdragen aan sociale cohesie is het faciliteren van herhaald contact en dialoog tussen bewoners. Door gezamenlijke bijeenkomsten, open gesprekken en transparante besluitvorming ontstaat de mogelijkheid om elkaar vaker te zien en te spreken. Dit herhaald contact beïnvloedt een van de criteria van sociale cohesie, namelijk vertrouwen, hulp en samenwerking, zoals gedefinieerd door Chan, To en Chan (2006). Deze elementen zijn geen voorwaarden voor cocreatie, maar vormen een inhoudelijk onderdeel van sociale cohesie zelf. In de literatuur wordt benadrukt dat vertrouwen niet slechts een randvoorwaarde is, maar een integraal onderdeel van cohesie. Zonder vertrouwen ontbreekt de basis voor wederkerigheid en gezamenlijke actie (Fonseca et al., 2019). Cocreatie kan dit vertrouwen versterken doordat bewoners elkaar regelmatig ontmoeten, elkaars intenties leren kennen en wederzijds begrip ontwikkelen. Torfing et al. (2016) wijzen erop dat herhaalde interactie en openheid de kloof tussen formele structuren en de dagelijkse leefwereld van burgers kunnen verkleinen.

Hypothese 1: *De cocreatieve aanpak van Staedion zorgt ervoor dat de aankomende bewoners elkaar vaker zien en spreken, wat bijdraagt aan de door hen ervaren sociale cohesie.*

2.3.2 Gezamenlijke visievorming

Een tweede mechanisme waarmee cocreatie kan bijdragen aan sociale cohesie is het ontwikkelen van

een gedeelde visie. Cocreatie biedt ruimte om samen waarden, doelen en verhalen te formuleren, waardoor deelnemers gezamenlijk richting geven aan het proces en ervaren dat hun perspectieven worden meegenomen. Gezamenlijke visievorming kan daarmee invloed uitoefenen op het criterium gedeelde identiteit of verbondenheid, dat volgens Chan, To en Chan (2006) een inhoudelijk onderdeel vormt van de definitie van sociale cohesie en geen voorwaarde is voor cocreatie.

In de literatuur wordt benadrukt dat gedeelde waarden en identiteit een gevoel van saamhorigheid en solidariteit creëren, wat sociale cohesie versterkt (Holtug, 2021; Schiefer & Van der Noll, 2017). Gezamenlijke visievorming fungeert daarmee als een mechanisme dat cocreatie verbindt met de opbouw van collectieve identiteit en verbondenheid.

Hypothese 2: *De cocreatieve aanpak van Staedion stimuleert gezamenlijke visievorming, wat bijdraagt aan de door bewoners ervaren sociale cohesie.*

2.3.3 Ervaren zeggenschap en invloed

Een derde mechanisme waarmee cocreatie kan bijdragen aan sociale cohesie is het ervaren van zeggenschap en invloed. Wanneer bewoners merken dat hun inbreng daadwerkelijk wordt meegenomen in beslissingen, ervaren zij eigenaarschap en controle over het proces. In cocreatieve trajecten gaat het daarbij niet alleen om de relatie tussen individuele bewoners en Staedion, maar ook om de ervaring dat zij samen met andere toekomstige bewoners invloed uitoefenen op keuzes over hun toekomstige woonomgeving. Juist deze gedeelde invloed maakt het tot een groepsproces: bewoners zien dat hun stem niet op zichzelf staat, maar onderdeel is van een collectieve bijdrage. Dat gezamenlijke handelen kan het gevoel versterken dat men als groep verantwoordelijkheid draagt en gezamenlijk richting geeft aan de nieuwe woongemeenschap.

Volgens Chan, To en Chan (2006) bestaat sociale cohesie niet alleen uit gevoelens van vertrouwen en verbondenheid, maar ook uit de manier waarop deze gevoelens zichtbaar worden in gedrag. Het gezamenlijk uitoefenen van invloed kan worden gezien als zo'n gedragsmatige manifestatie: bewoners ervaren dat zij als groep iets kunnen bereiken, wat hun onderlinge verbondenheid versterkt. Speer et al. (2001) benadrukken dat empowerment niet uitsluitend een individuele ervaring is, maar een sociaal proces waarin gedeelde invloed en gezamenlijke besluitvorming leiden tot collectieve actie. Vanleene en Verschuere (2018) laten zien dat cocreatie empowerment kan vergroten wanneer burgers ervaren dat zij als groep invloed hebben op publieke diensten of beleid.

Hypothese 3: *De cocreatieve aanpak van Staedion zorgt ervoor dat bewoners ervaren dat zij samen invloed uitoefenen op hun toekomstige woonomgeving, wat bijdraagt aan de door hen ervaren sociale cohesie.*

2.3.4 Nieuwe sociale contacten en netwerken

Een vierde mechanisme waarmee cocreatie kan bijdragen aan sociale cohesie is het ontstaan van nieuwe sociale contacten en netwerken. Hoewel de toekomstige bewoners van Steenzicht uiteindelijk in hetzelfde wooncomplex zullen gaan wonen, biedt cocreatie hen de mogelijkheid om al vóór de oplevering met elkaar in contact te komen. Door gezamenlijke activiteiten, informatiebijeenkomsten en overlegmomenten ontmoeten bewoners elkaar in een context waarin interactie wordt gestimuleerd en waarin ruimte is voor betekenisvolle gesprekken. Hierdoor kunnen al in een vroeg stadium relaties ontstaan die de basis vormen voor wederzijds vertrouwen en samenwerking. Dit sluit aan bij het eerste criterium van sociale cohesie, waarin vertrouwen, hulp en samenwerking centraal staan (Chan, To en Chan, 2006).

Daarnaast kunnen deze nieuwe sociale netwerken bijdragen aan een gevoel van verbondenheid en collectieve identiteit. Wanneer bewoners ervaren dat zij deel uitmaken van een groep die samen een nieuwe woonomgeving vormgeeft, versterkt dit hun betrokkenheid bij de gemeenschap. Schieffer en Van der Noll (2017) benadrukken dat sociale netwerken een belangrijke rol spelen in het ontwikkelen van solidariteit en het gevoel ergens bij te horen. Cocreatie kan deze netwerken faciliteren door bewoners actief met elkaar in contact te brengen en gezamenlijke ervaringen te creëren die later kunnen bijdragen aan sociale cohesie binnen het wooncomplex.

Hypothese 4: *De cocreatieve aanpak van Staedion bevordert het ontstaan van nieuwe sociale contacten en netwerken, wat bijdraagt aan de door bewoners ervaren sociale cohesie.*

2.3.5 Gezamenlijke inspanning en wederkerigheid

Een vijfde mechanisme waarmee cocreatie kan bijdragen aan sociale cohesie is het stimuleren van gezamenlijke inspanning, waaruit vervolgens vormen van wederkerigheid kunnen ontstaan. Wanneer bewoners samenwerken aan concrete activiteiten of gezamenlijke doelen, ervaren zij dat samenwerking noodzakelijk is en dat hun inzet wederzijds wordt gewaardeerd. Deze gezamenlijke inspanning vormt daarmee een proces waarbinnen wederkerigheid zich kan ontwikkelen. Dit kan leiden tot vertrouwen en solidariteit.

Belangrijk is dat samenwerking en wederkerigheid bij Chan, To en Chan (2006) worden gezien als een criterium van sociale cohesie, terwijl het in dit onderzoek ook als mechanisme wordt beschouwd. Cocreatie kan samenwerking namelijk actief op gang brengen door bewoners te betrekken bij gezamenlijke activiteiten. Zo wordt samenwerking niet alleen een kenmerk van cohesie, maar ook een proces dat cohesie tot stand brengt.

Daarnaast kan gezamenlijke inspanning leiden tot de manifestatie van cohesie in gedrag. Door actief deel te nemen aan gezamenlijke projecten of initiatieven wordt verbondenheid niet alleen gevoeld, maar ook zichtbaar gemaakt in concrete handelingen. Putnam (2000) benadrukt dat wederkerigheid en gezamenlijke actie cruciaal zijn voor het opbouwen van sociaal kapitaal, omdat zij de basis vormen voor duurzame samenwerking en collectieve verantwoordelijkheid. Cocreatie kan dit proces faciliteren door bewoners te betrekken bij activiteiten die tastbare resultaten opleveren en waarin wederkerigheid vanzelfsprekend wordt.

Hypothese 5: *De cocreatieve aanpak van Staedion stimuleert gezamenlijke inspanning waaruit wederkerigheid kan ontstaan, wat bijdraagt aan de door bewoners ervaren sociale cohesie.*

2.3.6 Afsluiting en conceptueel model

De vijf besproken mechanismen maken inzichtelijk hoe cocreatie kan bijdragen aan het ontstaan van sociale cohesie onder de aankomende bewoners van Steenzicht. Elk mechanisme vormt een causale schakel die de relatie tussen cocreatie en sociale cohesie verklaart: herhaald contact en dialoog kan leiden tot vertrouwen, gezamenlijke visievorming tot collectieve identiteit, ervaren zeggenschap tot betrokkenheid en participatie, nieuwe sociale contacten tot netwerken en verbondenheid, en gezamenlijke inspanning tot solidariteit en gedragsmanifestatie. Samen laten deze mechanismen zien hoe cocreatie de drie criteria van sociale cohesie activeert.

In de context van dit onderzoek is het bijzonder dat deze mechanismen niet voortbouwen op bestaande structuren, maar in een situatie worden toegepast waarin sociale relaties zich nog moeten vormen. De toekomstige bewoners kennen elkaar nog niet en zullen hun onderlinge relaties pas vanaf

januari 2026 gaan vormgeven. Cocreatie is hier dus niet gericht op het versterken van reeds aanwezige cohesie, maar vormt het startpunt voor het ontstaan ervan. Dit maakt de casus Steenzicht uniek: Staedion staat voor de uitdaging om sociale cohesie te bevorderen in een situatie waarin bewoners elkaar voor het eerst ontmoeten en nog geen gedeelde geschiedenis of sociale infrastructuur hebben. Enerzijds biedt dit kansen, omdat elke vorm van cohesie die ontstaat een directe meerwaarde betekent. Anderzijds is het een complex proces, omdat er geen bestaande relaties of tradities zijn waarop kan worden voortgebouwd.

Belangrijk om te benadrukken is dat sommige begrippen, zoals samenwerking en wederkerigheid, zowel in de literatuur over sociale cohesie als in cocreatieprocessen voorkomen. In dit onderzoek wordt daarom een praktisch en empirisch hanteerbaar onderscheid gemaakt tussen samenwerking als proces en samenwerking als uitkomst. Samenwerking als proces verwijst naar de gezamenlijke activiteiten die door cocreatie tot stand komen, zoals het samen deelnemen aan bijeenkomsten of het gezamenlijk vormgeven van keuzes. Dit zijn ervaringen die bewoners al vóór de oplevering kunnen hebben en die in de interviews concreet bevraagd kunnen worden. Samenwerking als uitkomst verwijst daarentegen naar de mate waarin bewoners verwachten dat zij elkaar in de toekomst zullen helpen, vertrouwen of gezamenlijk zullen optreden, wat aansluit bij de criteria van sociale cohesie van Chan, To en Chan (2006). Door dit onderscheid expliciet te maken, blijft het theoretisch kader helder én wordt het empirisch mogelijk om in de data te onderscheiden hoe cocreatie sociale processen activeert die uiteindelijk kunnen bijdragen aan de drie criteria van cohesie.

Deze theoretische relaties zijn samengebracht in het conceptueel model, dat de causale keten visualiseert waarin cocreatie de vijf mechanismen activeert die op hun beurt leiden tot de kerncomponenten van sociale cohesie. Het model maakt duidelijk dat cocreatie niet rechtstreeks tot cohesie leidt, maar via specifieke sociale processen die vertrouwen, collectieve identiteit, participatie, sociale netwerken en solidariteit tot stand brengen. Daarmee vormt het model de theoretische basis voor het empirische onderzoek, omdat het de mechanismen en hypothesen concreet maakt die in de interviews met aankomende bewoners zullen worden onderzocht. De in deze paragraaf geformuleerde mechanismen en hypothesen geven richting aan de operationalisatie in hoofdstuk 3, waarin concepten worden vertaald naar kenmerken en indicatoren die in de gesprekken met bewoners zichtbaar kunnen worden. Zo wordt duidelijk in hoeverre de cocreatieve aanpak van Staedion daadwerkelijk bijdraagt aan de ervaren sociale cohesie van de nieuwe gemeenschap. Zie figuur 1 voor een visuele weergave van het conceptueel model.

Figuur 1: Conceptueel model cocreatie en ervaren sociale cohesie

3. Methodologisch kader

Het voorgaande theoretische kader heeft uiteenlopende perspectieven belicht op cocreatie en sociale cohesie. Daarbij zijn vijf mechanismen onderscheiden die voortkomen uit cocreatie en drie criteria van sociale cohesie volgens Chan et al. (2006). Deze vormen samen het uitgangspunt voor de methodische benadering van dit onderzoek. In dit hoofdstuk wordt het methodologisch kader uiteengezet. Het bestaat uit vijf onderdelen: het onderzoeksdesign, de casusselectie, de dataverzameling en de daarbij horende operationalisatie van de centrale concepten, gevolgd door de aanpak van de data-analyse en de kwaliteitsborging. Elk onderdeel draagt bij aan de methodische structuur en uitvoering van het onderzoek en licht toe welke keuzes zijn gemaakt om de centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. Het hoofdstuk start met de selectie van het onderzoeksdesign en de casus. Daarna volgt een beschrijving van de wijze van dataverzameling en de operationalisatie van de concepten die tijdens dit proces zijn geobserveerd. Tot slot wordt de analysemethode toegelicht en worden de maatregelen besproken die zijn genomen om de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek te waarborgen.

3.1 Onderzoeksdesign

Dit onderzoek is opgezet als een kwalitatieve casestudy binnen de context van het herontwikkelingsproject Steenzicht in Den Haag Zuidwest. De studie richt zich op de ervaringen en perspectieven van de toekomstige bewoners, omdat cocreatie en sociale cohesie zich in hun onderlinge interacties en beleving vormen. Een casestudy is passend omdat het onderzoek zich afspeelt binnen één specifieke sociale context waarin een nieuwe bewonersgroep ontstaat. Deze benadering maakt het mogelijk om de dynamiek van cocreatie nauwkeurig te analyseren en te onderzoeken hoe de vijf theoretische mechanismen in de praktijk vorm krijgen. Dit sluit aan bij de positionering van Yin (2017) over casestudy-onderzoek als een methode om complexe sociale processen in hun natuurlijke context te bestuderen.

Het onderzoeksdesign is verklarend en deels exploratief van aard. Enerzijds worden hypothesen uit het theoretisch kader gebruikt als richtinggevende verwachtingen, bijvoorbeeld dat herhaald contact en gezamenlijke visievorming bijdragen aan vertrouwen en gedeelde identiteit. Deze hypothesen worden kwalitatief getoetst door ze te vergelijken met de inzichten uit de interviews. Anderzijds blijft er ruimte voor nieuwe thema's en patronen die voortkomen uit de ervaringen van bewoners zelf. Daarmee combineert het onderzoek een deductieve benadering, waarin theorie wordt getoetst, met een exploratieve component die ruimte laat voor nieuwe inzichten. Deze combinatie sluit aan bij de bestuurskundige onderzoekspraktijk, waarin zowel theorie-toetsing als praktijkgerichte verkenning centraal staan.

De keuze voor een kwalitatieve benadering is ingegeven door de complexiteit van sociale cohesie en cocreatie. Deze processen zijn contextgebonden en dynamisch, en laten zich niet eenvoudig vangen in kwantitatieve indicatoren. Kwalitatief onderzoek maakt het mogelijk om de percepties van bewoners in hun eigen woorden te begrijpen en te analyseren. Heldens en Reysoo (2005) benadrukken dat semi-gestructureerde interviews bij uitstek geschikt zijn om nuance en diversiteit van ervaringen vast te leggen, omdat zij een balans bieden tussen structuur en flexibiliteit.

De dataverzameling vindt plaats door middel van semi-gestructureerde interviews met toekomstige bewoners van zowel sociale huurwoningen als middenhuurwoningen. Deze methode is gekozen omdat interviews diepgaand inzicht geven in de beleving van respondenten en ruimte bieden om door

te vragen op thema's die tijdens het gesprek naar voren komen. Semi-gestructureerde interviews combineren een vaste set kernvragen met flexibiliteit, waardoor zowel vergelijkbaarheid als contextspecifieke verdieping mogelijk is. De keuze voor deze twee huurtypen is bewust gemaakt omdat sociale huurders en middenhuurders samen de nieuwe bewonersgroep van Steenzicht vormen, maar verschillen in woonachtergrond, mate van binding met de wijk en ervaringen met eerdere vormen van bewonersparticipatie. Door beide groepen te betrekken ontstaat een volledig en genuanceerd beeld van hoe deze gemengde bewonersgroep cocreatie ervaart en welke factoren bijdragen aan hun onderlinge cohesie.

Door de nadruk te leggen op de stemmen van bewoners zelf en responsief te zijn op de informatie die zij verstrekken, beoogt dit onderzoek een genuanceerd en empirisch onderbouwd beeld te schetsen van hoe cocreatie kan bijdragen aan sociale cohesie. Het onderzoeksdesign is daarmee geschikt om de centrale vraagstelling te beantwoorden en vormt een solide basis voor de verdere uitwerking van casusselectie, operationalisatie en analyse in de volgende paragrafen.

3.2 Casusselectie

Dit onderzoek richt zich op het herontwikkelingsproject Steenzicht in Den Haag Zuidwest. De keuze voor deze casus hangt samen met de samenwerking binnen de Scriptiewerkplaats Den Haag Zuidwest, waarin wetenschap, beleid en praktijk worden verbonden. Steenzicht vormt het eerste project binnen de grootschalige vernieuwing van de wijken Dreven, Gaarden en Zichten, drie naoorlogse buurten die kampen met verouderde woningen, sociaaleconomische achterstanden en een afnemende leefbaarheid. Deze wijken worden de komende vijftien tot twintig jaar ingrijpend vernieuwd (Staedion, 2025b). Het programma voorziet in de sloop van circa 2000 sociale huurwoningen en de bouw van 5.500 nieuwe woningen, waarvan ongeveer 3000 sociale huur. Daarmee ontstaat een gevarieerde mix van sociale huur, middenhuur en betaalbare koopwoningen, gericht op een evenwichtige bewonerssamenstelling en een toekomstbestendige wijk (Gemeente Den Haag, 2021).

Hoewel de gebiedsontwikkeling een samenwerking is tussen gemeente Den Haag, Staedion en ontwikkelaar Heijmans, speelt Staedion een centrale rol. Als eigenaar van het grootste deel van de bestaande woningvoorraad en als verhuurder van de nieuwe woningen is Staedion primair verantwoordelijk voor de herhuisvesting, bewonerscommunicatie en de sociale begeleiding van bewoners tijdens de transitie. De corporatie zet daarbij expliciet in op een cocreatieve aanpak waarin toekomstige bewoners vanaf de planfase worden betrokken bij zowel de fysieke inrichting als de sociale opbouw van hun nieuwe woonomgeving. Deze nadruk op cocreatie sluit direct aan bij de doelstelling van Staedion om niet alleen woningen te vernieuwen, maar ook sociale cohesie te versterken en duurzame gemeenschappen te creëren (Gemeente Den Haag, 2021).

Binnen dit bredere ontwerp vormt Steenzicht een concreet en afgebakend project. Op de plek van 48 sterk verouderde eengezinswoningen uit de jaren '50 zijn twee woongebouwen gerealiseerd met in totaal 220 duurzame appartementen, waarvan 117 sociale huur en 103 middenhuur. De gebouwen beschikken over een inpandige parkeergarage en een gezamenlijke binnentuin. De bouw is in 2023 gestart en werd eind 2025 afgerond, waarna begin 2026 de eerste bewoners instromen (Staedion, 2025c).

De casus is geselecteerd omdat in dit project expliciet wordt ingezet op cocreatieve werkvormen met toekomstige bewoners. Staedion organiseert bijeenkomsten, activiteiten en informele contactmomenten waarin bewoners elkaar leren kennen, invloed kunnen uitoefenen op hun woonomgeving en worden betrokken bij buurtinitiatieven. Deze aanpak is gericht op ontmoeting, het

opbouwen van vertrouwen en het creëren van een gedeelde basis voor gemeenschapsvorming. Daarmee bevat de casus precies de processen die centraal staan in dit onderzoek, zoals herhaalde interactie, gezamenlijke visievorming, ervaren invloed en het ontstaan van nieuwe sociale netwerken (Gemeente Den Haag, 2021).

Binnen Steenzicht zijn drie groepen toekomstige bewoners te onderscheiden. Terugverhuizers zijn bewoners die eerder in De Zichten woonden en een terugkeergarantie hebben gekregen, waardoor zij bestaande binding met de wijk meebrengen. Doorverhuizers zijn bewoners die al in een woning van Staedion woonden en doorstromen naar Steenzicht, met ervaring met de corporatie maar niet per se met de directe sociale omgeving van De Zichten. Nieuw geïnteresseerden zijn bewoners die voor het eerst instromen in een sociale of middenhuurwoning van Staedion en nog niet eerder deel uitmaakten van het bewonersbestand. Voor hen zijn zowel de woning als de sociale context volledig nieuw.

Wat deze casus bijzonder maakt, is dat sociale cohesie zich hier grotendeels opnieuw moet vormen, omdat er slechts beperkt kan worden voortgebouwd op bestaande structuren. De toekomstige bewoners kennen elkaar nog niet, hebben geen gedeelde geschiedenis en brengen uiteenlopende bindingen met de wijk mee. Hierdoor biedt Steenzicht een duidelijke en afgebakende context om te verkennen hoe cocreatieve werkvormen kunnen bijdragen aan het ontstaan van sociale relaties, vertrouwen en onderlinge betrokkenheid. Tegelijkertijd sluit de casus aan bij bredere ontwikkelingen in Nederland, waar woningcorporaties en ontwikkelaars vaker experimenteren met cocreatie en community building in nieuwbouwprojecten. Een voorbeeld hiervan is het project De Verbinding in de Amsterdamse Spaarndammerbuurt, waar toekomstige bewoners intensief zijn betrokken bij het ontwerp en de inrichting van hun woonomgeving, met als doel eigenaarschap en sociale samenhang te versterken (Heijmans, 2020). Zulke projecten laten zien dat cocreatieve benaderingen niet op zichzelf staan, maar onderdeel zijn van een bredere beweging binnen de gebiedsontwikkeling. Steenzicht onderscheidt zich door de schaal en context van de herstructurering in Den Haag Zuidwest, een gebied waar een volledig nieuwe bewonersgroep ontstaat binnen een meerjarige wijkvernieuwing. Deze combinatie van een gemengde instroom, een nieuwe sociale structuur en een cocreatieve aanpak maakt de casus relevant voor het begrip van vergelijkbare processen in andere projecten.

3.3 Dataverzameling

Voor de dataverzameling zijn semi-gestructureerde interviews afgenomen met toekomstige bewoners van Steenzicht. De interviews zijn telefonisch uitgevoerd, omdat dit voor bewoners de meest toegankelijke en haalbare manier was om deel te nemen. Bewoners wonen op dit moment nog niet in Steenzicht, waardoor langsgaan op locatie niet mogelijk was. Staedion heeft vooraf een lijst aangeleverd met ongeveer honderd namen, telefoonnummers en e-mailadressen van (mogelijke) toekomstige bewoners. Deze lijst bevatte uitsluitend contactgegevens en geen aanvullende informatie, waardoor er geen inhoudelijke selectie door Staedion heeft plaatsgevonden. Ik heb niet zelf bepaald welke bewoners op deze lijst kwamen. Uit deze lijst heb ik vervolgens willekeurig geselecteerd wie ik zou benaderen, zodat de selectie niet werd beïnvloed door kenmerken zoals betrokkenheid, achtergrond of eerdere participatie-ervaringen. Een deel van de willekeurig geselecteerde bewoners is telefonisch benaderd met de vraag of zij wilden deelnemen. Een deel van de benaderde bewoners gaf aan niet te willen deelnemen en hun keuze is gerespecteerd. Voor de overige bewoners bleek telefonische deelname de laagste drempel te bieden, omdat zij niet hoefden te reizen of een fysieke afspraak hoefden te plannen.

In totaal zijn elf interviews afgenomen, waarvan zes met sociale huurders en vijf met middenhuurders.

Deze verdeling sluit aan bij de toekomstige bewonerspopulatie van Steenzicht en maakt het mogelijk om beide groepen op een evenwichtige manier te betrekken. De selectie binnen beide groepen vond willekeurig plaats op basis van de aangeleverde lijst, zodat de kans op selectiebias zo klein mogelijk bleef. Alle interviews zijn telefonisch afgenomen en duurden gemiddeld 25 minuten. Ik heb gewerkt met een vaste vragenlijst van zeventien vragen, die voor alle respondenten in dezelfde volgorde is gebruikt. Hierdoor is de dataverzameling systematisch en onderling vergelijkbaar uitgevoerd. Aan het begin van elk gesprek heb ik toegelicht wat het doel van het onderzoek is, dat deelname vrijwillig is en dat alle informatie vertrouwelijk wordt behandeld. Respondenten is gevraagd of het gesprek mocht worden opgenomen. Alle interviews zijn met toestemming opgenomen en semigedetailleerd getranscribeerd, zodat de inhoud volledig beschikbaar was voor de analyse zonder dat irrelevante stopwoorden de interpretatie beïnvloeden. Tijdens de gesprekken heb ik genoteerd of het ging om een sociale huurder of een middenhuurder, zodat dit in de analyse kon worden meegenomen. Daarnaast heb ik genoteerd of het ging om een terugverhuizer, doorverhuizer of nieuw geïnteresseerde, zodat verschillen in achtergrond en binding met de wijk in de analyse konden worden meegenomen.

Het onderzoek is uitgevoerd met aandacht voor privacy en zorgvuldigheid. De opnames en transcripties worden veilig opgeslagen en uitsluitend gebruikt voor dit onderzoek. Alle gegevens zijn geanonimiseerd, zodat uitspraken niet herleidbaar zijn tot individuele personen. Staedion heeft geen inzage gekregen in individuele antwoorden of transcripties en deelname had geen enkele invloed op de toewijzing van woningen. De stappen in de dataverzameling zijn volledig navolgbaar, omdat een andere onderzoeker dezelfde lijst kan gebruiken, dezelfde selectie kan toepassen en dezelfde interviewgids kan hanteren. Hoewel kwalitatieve antwoorden per definitie kunnen verschillen, is de procedure zelf replicerbaar en controleerbaar en is de manier van dataverzameling transparant en consistent uitgevoerd.

3.4 Operationalisatie

Om de onderzoeksvraag empirisch te kunnen beantwoorden, zijn de kernconcepten cocreatie en sociale cohesie geoperationaliseerd in concrete interviewthema's. Deze vertaalslag is belangrijk om abstracte begrippen zoals 'gezamenlijke visievorming' of 'wederkerigheid' toegankelijk te maken voor kwalitatieve dataverzameling onder aankomende bewoners van Steenzicht. De operationalisatie vormt daarmee de basis voor zowel de opbouw van de interviewlijst als de latere analyse. Omdat niet alle bewoners al hebben deelgenomen aan cocreatieve activiteiten, is gekozen voor indicatoren die zowel ervaringen als inschattingen van toekomstige situaties omvatten.

De operationalisatie sluit direct aan bij het theoretisch kader, waarin vijf mechanismen van cocreatie centraal staan: (1) herhaald contact en dialoog, (2) gezamenlijke visievorming, (3) ervaren zeggenschap en invloed, (4) nieuwe sociale contacten en netwerkvorming, en (5) gezamenlijke inzet die kan leiden tot wederkerigheid. Elk mechanisme is uitgewerkt in drie indicatoren: twee gericht op ervaring (wat bewoners tot nu toe hebben meegemaakt) en één gericht op inschatting (hoe zij denken dat het straks zal verlopen). Deze indicatoren zijn vervolgens vertaald naar concrete interviewvragen, die in eenvoudige taal zijn geformuleerd en waar nodig voorzien van een optionele voorbeeldvraag. De keuze voor eenvoudige taal is bewust gemaakt, zodat de vragen toegankelijk zijn voor bewoners met uiteenlopende taalvaardigheden. De vragenlijst bevat in totaal zeventien vragen: vijftien inhoudelijke vragen (één per indicator) en twee achtergrondvragen. Deze vragen sluiten 1-op-1 aan op de indicatoren in tabel 1.

Tabel 1 toont hoe de theoretische mechanismen van cocreatie zijn vertaald naar indicatoren en interviewvragen. De eerste kolom bevat de vijf mechanismen zoals beschreven in paragraaf 2.3. De tweede kolom geeft per mechanisme een korte definitie. De derde kolom bevat de indicatoren die zijn gebruikt om het mechanisme meetbaar te maken in het interview. De vierde kolom koppelt elk mechanisme aan één of meerdere van de drie cohesiecriteria zoals beschreven door Chan, To en Chan (2006): (1) vertrouwen, hulp en samenwerking, (2) gedeelde identiteit en verbondenheid, en (3) gedragsmatige manifestatie. De tabel is niet bedoeld als strak afgebakend meetinstrument, maar als richtinggevend kader om consistentie in de dataverzameling te waarborgen.

De geoperationaliseerde thema's vormden de basis van de semi-gestructureerde interviewlijst. Tijdens de interviews was ruimte voor doorvragen, spontane aanvullingen en reflectie op eigen ervaringen, passend bij een kwalitatieve benadering waarin betekenisgeving centraal staat. Omdat niet alle bewoners actief hebben deelgenomen aan cocreatieve activiteiten, zijn de vragen zo geformuleerd dat ook respondenten die minder betrokken waren relevante antwoorden konden geven. Dit gebeurde bijvoorbeeld via conditionele vragen ("Als u niet bent geweest: hoe heeft u tot nu toe informatie gekregen?") en toekomstgerichte formuleringen ("Hoe denkt u dat het contact straks zal verlopen?").

De thema's uit de operationalisatietabel vormden tevens de eerste set deductieve codes in de analyse. Tijdens het coderen zijn aanvullende inductieve codes toegevoegd wanneer nieuwe patronen, ervaringen of betekenissen naar voren kwamen. Op deze manier is de analyse zowel theoriegestuurd als open voor onverwachte inzichten, wat bijdraagt aan de validiteit en rijkheid van de onderzoeksresultaten.

Tabel 1- Mechanismen cocreatie en bijbehorende indicatoren

Mechanisme	Definitie (bron)	Indicatoren (ervaring + inschatting)	Gerelateerd cohesiecriteria (Chan et al.)
1. Herhaald contact & dialoog	Cocreatie creëert terugkerende interacties tussen bewoners	- Ervaren contact tijdens Staedion-activiteiten	Vertrouwen, hulp & samenwerking
		- Inschatting van toekomstige contactfrequentie	
		- Ervaren kwaliteit van gesprekken	
2. Gezamenlijke visievorming	Cocreatie stimuleert gedeelde toekomstbeelden	- Ervaren mogelijkheid om mee te denken	Gedeelde identiteit & verbondenheid
		- Inschatting dat bewoners een gedeelde visie zullen ontwikkelen	
		- Gevoel van gedeelde richting tijdens bijeenkomsten	
3. Ervaren zeggenschap & invloed	Bewoners voelen dat hun stem ertoe doet	- Ervaren invloed tijdens bijeenkomsten	Participatie / betrokkenheid (valt onder gedragsmanifestatie)
		- Inschatting dat men invloed zal hebben op toekomstige keuzes	
		- Gevoel dat Staedion input serieus neemt	
4. Nieuwe sociale contacten & netwerken	Cocreatie brengt bewoners met elkaar in contact	- Ervaren nieuwe contacten tijdens activiteiten	Sociale netwerken & verbondenheid
		- Inschatting dat netwerk zal groeien	
		- Gevoel van eerste verbondenheid	
5. Gezamenlijke inspanning → wederkerigheid	Cocreatie stimuleert gezamenlijke inzet waaruit wederkerigheid kan ontstaan	- Ervaren gezamenlijke inzet tijdens activiteiten	Solidariteit / gedragsmanifestatie
		- Inschatting dat bewoners elkaar zullen helpen	
		- Gevoel dat inzet van anderen wordt beantwoord	

3.5 Data-analyse en kwaliteitsborging

De analyse van de interviewdata werd uitgevoerd met een thematische benadering, waarbij zowel deductieve als inductieve codering werd toegepast. Deze aanpak sloot aan bij het verklarende en deels exploratieve karakter van het onderzoek, waarbij de analyse enerzijds was gebaseerd op de theoretisch afgeleide indicatoren uit tabel 1 en anderzijds ruimte liet voor nieuwe inzichten die bewoners zelf inbrachten. De analyse richtte zich niet op het vaststellen van effecten van cocreatie, maar op het begrijpen van hoe bewoners het cocreatieve proces ervoeren en hoe zij inschattingen maakten over toekomstige sociale interacties en onderlinge verhoudingen binnen Steenzicht.

Alle interviews zijn volledig getranscribeerd in Word en zorgvuldig doorgelezen. Tijdens deze eerste lezing werd per transcript genoteerd welke passages betrekking hadden op ervaringen met cocreatie en welke uitspraken gingen over inschattingen van toekomstige situaties. Deze passages vormden het uitgangspunt voor de verdere analyse. De interviewvragen die hiervoor zijn gebruikt, zijn opgenomen in bijlage 1 en sluiten direct aan op de indicatoren uit tabel 1.

Vervolgens is deductief gecodeerd aan de hand van de vijftien indicatoren die in de operationalisatie zijn uitgewerkt. Per cocreatiemechanisme zijn drie indicatoren geformuleerd: twee gericht op ervaring en één gericht op inschatting. Deze indicatoren vormden het analytisch kader waarmee uitspraken van bewoners systematisch werden geordend. Naast deze deductieve stap was ruimte gelaten voor inductieve codering. Wanneer bewoners thema's, zorgen of verwachtingen benoemden die niet direct onder de vooraf geformuleerde indicatoren vielen, zijn deze als aanvullende codes opgenomen. Op basis van de gecodeerde fragmenten zijn per mechanisme voorlopige thema's geformuleerd, die vervolgens zijn aangescherpt door vergelijkingen tussen interviews en tussen bewonersgroepen. Op deze manier bleef de analyse open voor onverwachte patronen en nuances in bewonersperspectieven. De combinatie van deductieve en inductieve codering maakte het mogelijk om theoriegestuurd te analyseren, terwijl er tegelijk ruimte bleef voor de diversiteit van individuele ervaringen.

De codering vond plaats binnen de transcripties in Word. Relevante fragmenten werden gemarkeerd en voorzien van korte notities. Per interview is een overzicht opgesteld waarin gecodeerde fragmenten zijn samengebracht per cocreatiemechanisme en per cohesie criterium. Deze overzichten vormden de basis voor de thematische analyse, waarin werd onderzocht hoe bewoners verbanden legden tussen hun ervaringen met cocreatie en hun inschattingen van toekomstige sociale cohesie. Daarnaast is een vergelijkende analyse uitgevoerd tussen sociale huurders en middenhuurders, om te verkennen of beide groepen cocreatie op een vergelijkbare of juist verschillende manier duiden. Het ging hierbij niet om het vaststellen van 'meer' of 'minder' cohesie, maar om inzicht in de verschillen in hoe bewoners cocreatie beleefden en waar zij de nadruk op legden.

Tijdens het analyseproces zijn korte notities bijgehouden waarin opvallende patronen, vragen en voorlopige interpretaties zijn vastgelegd. Deze notities ondersteunden de analytische reflectie en maakten inzichtelijk welke keuzes tijdens het interpreteren zijn gemaakt. De betrouwbaarheid van de analyse is geborgd door te werken met een vaste en consequent toegepaste codeerlogica en door alle stappen in het analyseproces transparant te documenteren. Hierdoor bleef de werkwijze navolgbaar en controleerbaar.

De validiteit van het onderzoek is versterkt doordat de interviewvragen rechtstreeks zijn afgeleid van de indicatoren uit tabel 1, die op hun beurt voortkomen uit het theoretisch kader. Hierdoor sloten theorie, operationalisatie en dataverzameling nauw op elkaar aan, wat bijdroeg aan een hoge inhoudsvaliditeit. Hoewel het onderzoek zich richtte op één casus, bood het typische karakter van Steenzicht binnen bredere cocreatieve gebiedsontwikkelingen enige aanknopingspunten voor externe validiteit. De combinatie van deductieve en inductieve analyse verhoogde daarnaast de constructvaliditeit, doordat theoretische concepten systematisch werden verbonden aan empirische uitspraken, terwijl ruimte bleef voor aanvullende inzichten die niet vooraf waren vastgelegd.

Tot slot is in de analyse expliciet aandacht besteed aan reflexiviteit. Ik was mij bewust van mijn rol als onderzoeker en van de invloed die mijn interpretaties konden hebben op de duiding van bewonersuitspraken. Door systematisch te werken, interpretaties vast te leggen in notities en voortdurend de koppeling tussen theorie en data te expliciteren, is gestreefd naar een transparante en zorgvuldige analyse. De resultaten worden in hoofdstuk 4 gepresenteerd aan de hand van de vijf cocreatiemechanismen en de gerelateerde cohesiecriteria.

4. Analyse

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek geanalyseerd. De bevindingen zijn gebaseerd op de elf afgenomen interviews en worden systematisch weergegeven aan de hand van de vijf cocreatiemechanismen uit het theoretisch kader. Per mechanisme wordt beschreven hoe bewoners hun ervaringen met cocreatieve activiteiten duiden en welke inschattingen zij maken over toekomstige sociale cohesie binnen Steenzicht. Waar relevant worden verschillen tussen sociale huurders en middenhuurders en tussen terugverhuizers, doorverhuizers en nieuw geïnteresseerden benoemd. De nadruk ligt op een nauwkeurige en objectieve weergave van wat bewoners hebben verteld, waarbij de bevindingen in dit hoofdstuk worden geordend langs het theoretisch kader en in paragraaf 4.6 analytisch worden getoetst aan de hypothesen. De presentatie van de analyse is gebaseerd op een thematische analyse van de interviews, waarbij citaten worden gebruikt ter illustratie van terugkerende patronen. Deze opbouw maakt het mogelijk om de bevindingen controleerbaar en navolgbaar te presenteren en om de hypothesen en verwachtingen systematisch te toetsen.

4.1 Herhaald contact en dialoog

Het mechanisme herhaald contact en dialoog richt zich op de mate waarin bewoners gedurende het toewijzings- en ontwikkelproces van Steenzicht daadwerkelijk in gesprek zijn geweest met Staedion en met elkaar, en hoe zij deze interacties hebben ervaren. Uit de interviews blijkt dat bewoners uiteenlopende vormen van contact hebben gehad, variërend van gestandaardiseerde digitale communicatie tot intensieve persoonlijke begeleiding. Deze verschillen beïnvloeden niet alleen hoe bewoners het proces beoordelen, maar ook welke verwachtingen zij hebben van toekomstige interacties binnen het complex.

Voor een aanzienlijk deel van de middenhuurders bestond het contact met Staedion voornamelijk uit digitale updates. Deze berichten werden doorgaans als functioneel en efficiënt ervaren, maar misten volgens hen een persoonlijke component. Respondent 1)M omschreef dit als “eigenlijk gewoon de mails gekregen over de voortgang van het proces... dat ging allemaal best wel soepel”, maar gaf daarbij aan dat het vooral “automatische e-mails” waren. Respondent 2)M vertelde dat telefonisch contact nauwelijks mogelijk was en dat het leek alsof Staedion “contact zoveel mogelijk probeert te vermijden”. In situaties waarin bewoners afhankelijk waren van snelle terugkoppeling, zoals bij administratieve fouten of onduidelijkheden rond toewijzing, leidde deze beperkte bereikbaarheid tot frustratie. In deze gevallen werd herhaald contact wel geboden, maar vooral in de vorm van eenrichtingsverkeer, waarbij bewoners informatie ontvingen zonder dat er ruimte was voor dialoog of wederkerigheid.

Tegelijkertijd laten andere ervaringen zien dat wanneer persoonlijk contact wel tot stand kwam, dit een duidelijk positief effect had op het vertrouwen in Staedion. Respondent 5)M beschreef hoe medewerkers actief meedachten toen er iets misging met het uploaden van documenten: “ze bedankten mij ook... dat gaf mij een heel fijn gevoel, dat ik dacht: wat fijn dat er echt wordt geluisterd.” Binnen de sociale huurdersgroep kwamen vergelijkbare ervaringen naar voren. Respondent 10)S vertelde dat er zowel telefonisch als per e-mail contact was geweest en omschreef de medewerkers als “ontzettend aardig en hulpvaardig”. Voor deze respondent droeg dit bij aan een gevoel van erkenning, ondanks zorgen over de terugverhuizing. Deze ervaringen laten zien dat de kwaliteit van het contact, zoals responsiviteit, bereikbaarheid en persoonlijke aandacht, bepalend was voor de manier waarop bewoners het proces waardeerden.

Naast de formele communicatie speelden kijkdagen en activiteiten een belangrijke rol als momenten waarop daadwerkelijke dialoog kon ontstaan. Voor sommige bewoners vormden deze bijeenkomsten een eerste gelegenheid om vragen te stellen, medewerkers te spreken en andere toekomstige bewoners te ontmoeten. Respondent 8)S omschreef de open dag als “super gezellig... je zag weer bekende gezichten”, waarmee werd benadrukt dat deze momenten niet alleen informatief waren, maar ook bijdroegen aan een gevoel van vertrouwdheid. Tegelijkertijd waren deze ervaringen niet voor iedereen positief. Respondent 6)S beschreef de kijkdag als “extreem druk”, waardoor er nauwelijks ruimte was voor vragen of gesprekken. Voor deze respondent bleef de bijeenkomst eerder oppervlakkig dan verbindend. De mate waarin deze activiteiten daadwerkelijk dialoog faciliteerden, hing dus sterk af van de omstandigheden ter plekke en de ruimte die bewoners ervoeren om in gesprek te gaan.

Wat betreft contact tussen bewoners onderling blijkt dat dit zich nog in een vroeg stadium bevindt. De meeste bewoners gaven aan dat zij nog geen structurele interacties hadden opgebouwd, maar dat er tijdens kijkdagen en informele momenten wel eerste kennismakingen plaatsvonden. Respondent 8)S vertelde hierover dat dit vooral gebeurde “tijdens de open dag. Dat was natuurlijk zo’n buurtfeest. Ja, zeker. Ik heb mensen echt leren kennen daar.” Respondent 1)M verwacht dat de gezamenlijke binnentuin en entree straks vanzelf tot meer contact zullen leiden: “met een hond komt het hopelijk vast wel goed... dan ben je wat vaker buiten.” Voor terugverhuizers speelt bovendien het bestaande netwerk een belangrijke rol. Respondent 6)S gaf aan dat er “met tien mensen nog steeds contact is” uit de oude buurt, wat betekent dat voor deze groep herhaald contact al voor de verhuizing aanwezig was en waarschijnlijk doorloopt in de nieuwe situatie.

In de ervaringen van bewoners komt een consistent patroon naar voren. Herhaald contact was in veel gevallen aanwezig, maar de mate van dialoog verschilde sterk. Waar communicatie vooral gestandaardiseerd en eenzijdig was, voelden bewoners zich minder gehoord en minder betrokken bij het proces. Wanneer contact persoonlijk, responsief en wederkerig was, droeg dit duidelijk bij aan vertrouwen en een gevoel van erkenning. Kijkdagen en activiteiten boden kansen voor echte interactie, maar de kwaliteit daarvan varieerde. Hoewel de dialoog tussen bewoners onderling nog beperkt is, zijn er aanwijzingen dat de fysieke opzet van Steenzicht, met gedeelde ruimtes en zichtbare ontmoetingsplekken, in de toekomst kan bijdragen aan meer contact en mogelijk sterkere onderlinge relaties.

4.2 Gezamenlijke visievorming

Gezamenlijke visievorming gaat over de mate waarin bewoners tijdens het ontwikkelproces betrokken waren bij het vormen van gedeelde verwachtingen over het toekomstige wonen in Steenzicht. Uit de interviews blijkt dat deze betrokkenheid beperkt was. Bewoners ontvingen vooral praktische informatie over inschrijving, toewijzing en documentatie, maar nauwelijks uitnodigingen om mee te denken over bredere keuzes, waarden of ideeën voor het samenleven in het complex.

Voor veel middenhuurders bleef gezamenlijke visievorming afwezig omdat zij geen momenten hadden waarop zij konden meedenken. Respondent 1)M gaf aan dat er “niet echt ideeën zijn gevraagd” en lichte toe dat er “niet echt iets georganiseerd was waar ik ideeën kon delen... ik heb er ook zelf niet heel veel ideeën voor, maar er is ook nooit iets gevraagd.” Deze respondent merkte bovendien op dat er geen gesprekken waren waarin bewoners gezamenlijk nadachten over het toekomstige wonen. Ook respondent 2)M gaf aan dat er geen bijeenkomsten waren waarin bewoners konden meedenken: “ik heb geen initiatieven kunnen ontdekken” en “ik heb er niet naar gezocht,

maar ik heb het ook nergens gezien.” Hierdoor ontstond bij meerdere bewoners het beeld dat gezamenlijke visievorming geen onderdeel was van het proces.

Binnen de sociale huurdersgroep kwamen vergelijkbare ervaringen naar voren. Respondent 3)M vertelde dat er “niet om ideeën is gevraagd” en dat er geen momenten waren waarop bewoners konden meedenken over de binnentuin, de entree of andere collectieve voorzieningen. Deze respondent gaf aan dat er “misschien wel activiteiten georganiseerd zouden kunnen worden”, maar dat dit niet door Staedion was opgepakt. Respondent 6)S gaf aan dat er “geen inbreng mogelijk was” omdat de woningen “kant-en-klaar” waren en dat bewoners vooral informatie kregen over de indeling, zonder dat zij invloed konden uitoefenen.

Ook respondent 9)S gaf aan dat er geen gezamenlijke ideeën waren besproken. Op de vraag of bewoners samen plannen of ideeën aan het bedenken waren, antwoordde deze respondent: “Nee, zeker niet.” Daarnaast vertelde deze respondent dat er geen momenten waren waarop bewoners konden meedenken over het gebouw of de buurt: “Nee, dat heb ik niet gehad, dat gevoel... het waren kant-en-klare gebouwen, daar had ik echt niets over te zeggen.” Over de informatievoorziening vooraf zei deze respondent dat de communicatie “best wel vaag” was, omdat medewerkers “zelf ook niet konden vertellen wat voor soort huizen er zouden terugkomen.”

Hoewel gezamenlijke visievorming tijdens het ontwikkelproces nauwelijks plaatsvond, waren er wel bewoners die ideeën hadden over hoe het samenleven eruit zou kunnen zien. Respondent 5)M noemde bijvoorbeeld dat een binnentuin “alleen voor bewoners” zou moeten zijn om te voorkomen dat het “een soort hangplek gaat worden.” Respondent 3)M dacht aan activiteiten zoals “een kerstborrel” of “een uitdeelhoek... een soort rommelmarkt maar dan anders, waar mensen spullen kunnen delen.” Deze ideeën kwamen echter voort uit individuele verwachtingen, niet uit gezamenlijke gesprekken of georganiseerde visievorming.

Op de vraag of bewoners het gevoel hadden dat anderen gezamenlijk ideeën aan het bedenken waren, antwoordden de meesten ontkennend. Respondent 1)M zei: “Nee, ik had niet het idee dat bewoners samen ideeën aan het bedenken waren.” Respondent 3)M gaf aan dat zij “niet weet of bewoners betrokken zijn geweest” omdat zij geen bijeenkomsten had bijgewoond. Respondent 8)S hoorde via een buurvrouw dat “iedereen met ideeën kwam”, maar kon zelf geen voorbeelden noemen omdat zij niet aanwezig was bij de bijeenkomsten. Deze indirecte signalen laten zien dat sommige bewoners wel betrokkenheid ervoeren, maar dat dit niet breed gedeeld of zichtbaar was.

Wat betreft verwachtingen over het toekomstige samenleven vormden bewoners vooral hun eigen beeld, zonder dat dit expliciet werd afgestemd met anderen. Respondent 1)M verwacht dat de binnentuin en gezamenlijke entree vanzelf tot contact zullen leiden en vertelde dat “met een hond het contact hopelijk vanzelf komt, omdat je vaker buiten bent.” Respondent 3)M denkt dat een bewonerscomité waarschijnlijk zal ontstaan “omdat er zoveel bewoners zijn... ik denk dat de woningbouwvereniging zelf het initiatief gaat tonen.” Respondent 5)M verwacht dat bewoners samen plannen zullen maken, bijvoorbeeld over een speeltuin of onderhoud van de fietsenstalling. Voor terugverhuizers speelt het bestaande netwerk een belangrijke rol. Respondent 6)S vertelde dat haar ouders “met tien mensen nog steeds contact hebben” uit de oude buurt, waardoor hun verwachtingen vooral gebaseerd zijn op eerdere ervaringen en bestaande relaties.

In de interviews komt daarmee een consistent beeld naar voren: gezamenlijke visievorming heeft tijdens het ontwikkelproces nauwelijks plaatsgevonden. Bewoners ontvingen vooral praktische informatie en hadden weinig mogelijkheden om mee te denken over bredere aspecten van het

toekomstige wonen. Hoewel sommige bewoners individuele ideeën hadden over activiteiten, regels of de inrichting van de binnentuin, waren deze niet het resultaat van gezamenlijke gesprekken of georganiseerde visievorming. De verwachtingen die bewoners hebben over het wonen in Steenzicht zijn daardoor vooral individueel gevormd en gebaseerd op persoonlijke voorkeuren, eerdere woonervaringen of bestaande netwerken.

4.3 Ervaren zeggenschap en invloed

Het mechanisme zeggenschap en invloed gaat over de mate waarin bewoners het gevoel hadden dat hun mening ertoe deed tijdens het ontwikkelproces van Steenzicht, en of zij invloed konden uitoefenen op keuzes rondom het gebouw, de voorzieningen of het toekomstige samenleven. Uit de interviews blijkt dat bewoners dit gevoel nauwelijks hadden. De meeste respondenten gaven aan dat zij vooral praktische informatie ontvingen en dat belangrijke keuzes al vaststonden, zonder dat zij hierop konden reageren.

Onder middenhuurders was dit patroon duidelijk zichtbaar. Respondent 1)M vertelde dat het contact met Staedion vooral bestond uit automatische e-mails en dat er geen momenten waren waarop om input werd gevraagd. Deze respondent zei hierover: “Het waren wel een beetje automatische e-mails... ik heb niet echt persoonlijk contact gehad met medewerkers of met vragen die ik had.” Hierdoor ontstond het gevoel dat er geen ruimte was om ideeën of voorkeuren te delen. Respondent 2)M merkte dat het proces sterk geautomatiseerd verliep en zei: “Alles moet digitaal natuurlijk... je vindt ook nergens een telefoonnummer dat je kan bellen om verder informatie te krijgen.” Deze respondent gaf aan dat medewerkers zich “verschuilen achter de automatisering” en dat “de computer de beslissingen neemt, wij niet.”

Binnen de sociale huurdersgroep kwamen vergelijkbare ervaringen naar voren. Respondent 3)M vertelde dat er geen momenten waren waarop bewoners invloed konden uitoefenen op het gebouw of de inrichting. Deze respondent zei: “We hebben geen ideeën gedeeld... het waren vooral praktische vragen waar ik antwoord op kreeg.” De chatfunctie reageerde volgens deze respondent wel snel, maar dit ging uitsluitend over praktische zaken zoals vloeren en documenten, niet over inhoudelijke keuzes. Respondent 6)S had hetzelfde gevoel en vertelde dat de woningen “kant-en-klaar” waren en dat er geen mogelijkheid was om mee te denken over de indeling of voorzieningen. Deze respondent beschreef het contact als moeizaam: “Het contact via mij ging heel matig... ik moest zelf meerdere keren bellen, en dan was degene die ik nodig had weer op vakantie. Het ging heel langzaam en heel moeilijk.”

Respondent 9)S gaf aan dat er geen momenten waren waarop bewoners invloed konden uitoefenen. Deze respondent zei: “Nee, dat heb ik niet gehad, dat gevoel... het waren kant-en-klare gebouwen, daar had ik echt niets over te zeggen.” Daarnaast werd de informatievoorziening als onduidelijk ervaren: “De voorafgaande gesprekken waren best wel vaag... ze konden zelf ook niet vertellen wat voor soort huizen er zouden terugkomen.” Hierdoor ontstond het beeld dat bewoners weinig grip hadden op het proces en dat belangrijke keuzes al eerder waren gemaakt.

Er waren ook bewoners die positieve contactmomenten noemden, maar ook zij gaven aan dat dit vooral ging over praktische ondersteuning en niet over invloed op het project. Respondent 5)M vertelde dat Staedion “heel positief” reageerde toen er iets misging met documenten en zei: “Ze bedankten mij ook... dank je wel dat je dit hebt opgemerkt. Dat gaf me een heel fijn gevoel.” Dit betrof echter administratieve ondersteuning en geen inhoudelijke zeggenschap. Respondent 10)S had vergelijkbare ervaringen en vertelde: “De medewerkers zijn ontzettend aardig en hulpvaardig... ze

luisteren aandachtig.” Tegelijkertijd gaf deze respondent aan dat keuzes zoals de combinatie van toilet en badkamer al vaststonden en niet konden worden aangepast, ondanks duidelijke voorkeuren: “Ik vind dat het toilet en de badkamer apart moeten zijn... maar dat kon niet meer veranderd worden.”

Op de vraag of bewoners het gevoel hadden dat hun mening ertoe deed, antwoordden de meesten ontkennend. Respondent 1)M gaf aan dat er geen vragen werden gesteld over ideeën of voorkeuren. Respondent 2)M merkte dat het proces weinig ruimte bood voor persoonlijke inbreng. Respondent 9)S vertelde: “Er is niet naar onze mening geluisterd... we zijn gewoon ergens geplaatst.” Respondent 6)S gaf aan dat administratieve fouten niet tijdig werden opgepakt en dat dit het gevoel van invloed verder beperkte.

In de interviews komt daarmee een duidelijk patroon naar voren: bewoners hadden weinig het gevoel dat zij zeggenschap of invloed hadden tijdens het ontwikkelproces van Steenzicht. Hoewel sommige bewoners positieve ervaringen hadden met de bereikbaarheid of vriendelijkheid van medewerkers, ging dit vooral over praktische ondersteuning en niet over inhoudelijke betrokkenheid. De meeste keuzes rondom het gebouw, de indeling en de voorzieningen stonden al vast, waardoor bewoners weinig ruimte hadden om hun ideeën te delen of invloed uit te oefenen. Het gevoel van zeggenschap bleef daardoor beperkt en verschilde nauwelijks tussen middenhuurders en sociale huurders.

4.4 Nieuwe sociale contacten en netwerkvorming

Het mechanisme nieuwe sociale contacten en netwerkvorming gaat over de manieren waarop bewoners inschatten dat zij anderen zullen ontmoeten in Steenzicht en welke vormen van contact zij voor zich zien. In de interviews komt naar voren dat cocreatie geen rol heeft gespeeld in het tot stand brengen van nieuwe contacten voorafgaand aan de verhuizing. Bewoners hebben elkaar niet eerder ontmoet via bijeenkomsten, activiteiten of gezamenlijke ontwerpmomenten. Wat zij wel doen, is beschrijven hoe contact in het complex kan ontstaan en welke plekken of situaties daarbij een rol spelen.

Veel middenhuurders geven aan dat contact vooral ontstaat via dagelijkse routines en gedeelde ruimtes. Respondent 1)M vertelde dat dit soort ontmoetingen vanzelf plaatsvinden: “De mensen die bij mij op dezelfde woonlaag wonen... daar heb ik ook weleens een praatje mee. Ik weet gewoon wie ze zijn en waar ze werken.” Deze respondent benadrukte dat kleine interacties, zoals elkaar groeten of een kort gesprek in de gang, helpen om een basis van herkenning op te bouwen. Ook respondent 3)M ziet de gezamenlijke binnentuin en entree als plekken waar mensen elkaar gemakkelijk kunnen tegenkomen. Deze respondent zei: “Ik vind mezelf daar in de zomer wel lekker zitten... dan heb je natuurlijk meer aanspraak met je burens.”

Binnen de sociale huurdersgroep spelen eerdere ervaringen en bestaande netwerken een belangrijke rol. Terugverhuizers gaan ervan uit dat zij opnieuw contact zullen hebben met mensen die zij al kennen. Respondent 6)S vertelde dat haar ouders nog steeds contact hebben met meerdere voormalige buurtgenoten: “Er zijn weken zo’n tien mensen die ze nog spreken... dat geeft voor hen een vertrouwd gevoel.” Voor deze groep draait netwerkvorming dus minder om het opbouwen van nieuwe relaties en meer om het herstellen van bestaande verbindingen. Tegelijkertijd bestaat er onzekerheid over hoe nieuwe bewoners zich zullen mengen met terugkerende bewoners, vooral omdat de samenstelling van het complex diverser wordt dan voorheen.

Andere sociale huurders noemen vooral de gedeelde buitenruimte als plek waar contact kan ontstaan. Respondent 8)S zei hierover: “Ik denk dat genoeg mensen in de zomer daar even lekker gaan zitten...”

dan kom je toch wel echt in contact met elkaar.” Deze respondent ziet de binnentuin als een belangrijke ontmoetingsplek, juist omdat bewoners elkaar daar op een informele manier kunnen tegenkomen. Ook respondent 10)S benadrukte het belang van burens kennen en zei: “Met burens moet je gewoon goed leven... als iemand hulp nodig heeft, dan helpt de ander.”

Bewoners noemen verschillende plekken waar zij anderen kunnen ontmoeten. De binnentuin wordt het vaakst genoemd, maar ook de fietsenstalling, de gezamenlijke entree en de directe woonlaag worden gezien als logische contactpunten. Respondent 5)M vertelde: “Je komt elkaar best wel vaak tegen... op een gegeven moment weet je gewoon wie waar woont.” Deze respondent ziet dagelijkse routines als momenten waarop herkenning en contact kunnen ontstaan. Respondent 3)M noemde daarnaast dat activiteiten of spontane initiatieven kunnen helpen om contacten te verdiepen, zoals “een kerstborrel” of “een uitdeelhoek waar mensen spullen kunnen delen.”

Hoewel veel bewoners positief staan tegenover het ontmoeten van nieuwe mensen, verschilt de mate waarin zij actief contact willen opzoeken. Sommige bewoners zijn terughoudender en geven aan vooral hun eigen privacy te waarderen. Respondent 3)M zei hierover: “We zijn allebei best wel introverts... we groeten wel, maar we gaan niet echt een heel praatje maken.” Ook respondent 2)M gaf aan dat contact vooral functioneel zal blijven en dat privacy belangrijk is. Tegelijkertijd zijn er bewoners die juist actief willen bijdragen aan het opbouwen van een sociaal netwerk. Respondent 5)M vertelde dat zij bij eerdere woningen een groepsapp oprichtte en zei: “Misschien moet ik het maar even gaan oprichten... dat werkte toen ook heel goed.”

In de interviews ontstaat daarmee een genuanceerd beeld: bewoners beschrijven uiteenlopende manieren waarop sociale contacten kunnen ontstaan in Steenzicht. Voor terugverhuizers speelt het herstellen van bestaande relaties een belangrijke rol, terwijl nieuwe bewoners vooral vertrouwen op spontane ontmoetingen in de binnentuin, de entree of de woonlaag. De mate waarin bewoners actief contact willen opzoeken verschilt, maar vrijwel iedereen vindt het prettig om in ieder geval een basis van herkenning en vriendelijkheid op te bouwen. Nieuwe netwerkvorming wordt daarmee gezien als een vanzelfsprekend onderdeel van het wonen in Steenzicht, ook al verschilt de intensiteit van het gewenste contact per persoon.

4.5 Gezamenlijke inzet en wederkerigheid

Het mechanisme gezamenlijke inzet en wederkerigheid gaat over de mate waarin bewoners aangeven bereid te zijn om samen ergens aan te werken en elkaar te helpen wanneer dat nodig is. In de interviews komt naar voren dat cocreatie geen gezamenlijke activiteiten heeft opgeleverd waarin bewoners voorafgaand aan de verhuizing konden samenwerken. Bewoners hebben elkaar niet ontmoet via gezamenlijke projecten of ontwerpmomenten. Wat zij wel doen is beschrijven hoe zij samenwerking en wederkerigheid in het dagelijks samenleven zien.

Veel middenhuurders koppelen gezamenlijke inzet aan kleine praktische handelingen die bijdragen aan een prettige woonomgeving. Respondent 2)M vertelde dat samenwerking vooral zichtbaar wordt in hoe mensen met elkaar omgaan: “Als iedereen gewoon een beetje normaal doet en rekening houdt met elkaar dan kom je al een heel eind.” Deze respondent ziet gezamenlijke inzet niet als iets groots of georganiseerd maar als een vorm van alledaagse verantwoordelijkheid. Ook respondent 1)M gaf aan dat bewoners elkaar kunnen helpen wanneer dat nodig is en zei: “Als iemand iets vraagt of ergens mee zit dan help je gewoon even. Dat hoort erbij.”

Binnen de sociale huurdersgroep wordt wederkerigheid vaker gekoppeld aan praktische steun en aanspreekbaarheid. Respondent 9)S vertelde dat burens elkaar moeten kunnen helpen in alledaagse situaties: “Als iemand bijvoorbeeld ziek is of iets zwaars moet tillen dan help je gewoon.” “Dat vind ik normaal.” Deze respondent ziet gezamenlijke inzet als iets dat vanzelf ontstaat wanneer mensen elkaar kennen en aanspreekbaar zijn. Ook respondent 8)S noemde dat bewoners elkaar kunnen ondersteunen bij kleine taken: “Je helpt elkaar gewoon als dat nodig is... dat maakt het wonen fijner.”

Voor terugverhuizers speelt gezamenlijke inzet een rol in het voortzetten van bestaande relaties. Respondent 6)S vertelde dat haar ouders jarenlang gewend waren om elkaar te helpen in de oude buurt en zei: “Ze deden altijd dingen voor elkaar... even iets meenemen even helpen. Dat ging vanzelf.” Voor deze groep is wederkerigheid niet iets nieuws dat moet worden opgebouwd maar iets dat al deel uitmaakt van hun manier van samenleven. Tegelijkertijd bestaat er onzekerheid over hoe dit zich zal ontwikkelen in een complex met zowel nieuwe als terugkerende bewoners.

Bewoners noemen verschillende voorbeelden van situaties waarin gezamenlijke inzet een rol kan spelen. Respondent 3)M vertelde dat kleine initiatieven kunnen helpen om de sfeer te versterken: “Je kan samen iets organiseren zoals een borrel of iets delen... dat hoeft niet groot te zijn.” Deze respondent ziet gezamenlijke inzet vooral als iets dat ontstaat wanneer bewoners elkaar vaker tegenkomen en zich verantwoordelijk voelen voor de gezamenlijke ruimtes. Respondent 5)M noemde dat aanspreekbaarheid belangrijk is: “Als je elkaar kent dan vraag je sneller even om hulp of doe je iets terug.”

Hoewel bewoners verschillende accenten leggen komt in alle gesprekken naar voren dat gezamenlijke inzet en wederkerigheid vooral draaien om alledaagse vormen van betrokkenheid. Intensieve samenwerking is voor veel bewoners geen voorwaarde. Het gaat vooral om een vriendelijke omgang, aanspreekbaarheid en de bereidheid om elkaar te helpen wanneer dat nodig is. Bewoners koppelen wederkerigheid daarmee aan praktische en sociale betrokkenheid die ontstaat in het dagelijks samenleven en niet aan formele activiteiten of georganiseerde initiatieven.

In de interviews ontstaat daarmee een consistent beeld. Gezamenlijke inzet en wederkerigheid worden door bewoners vooral gezien als iets dat groeit in de dagelijkse omgang en in kleine handelingen die bijdragen aan een prettige sfeer. Bewoners koppelen deze vormen van wederkerigheid niet aan activiteiten of interacties die zij in het kader van het herstructureringsproces hebben meegemaakt, maar aan het toekomstige samenleven in het complex. Wederkerigheid wordt daarmee vooral verbonden aan herkenning, aanspreekbaarheid en een gedeelde verantwoordelijkheid voor een prettige woonomgeving.

4.6 Overkoepelende analyse en toetsing van de hypothesen

Over de vijf cocreatiemechanismen heen ontstaat een consistent beeld van hoe bewoners het herstructureringsproces van Steenzicht hebben ervaren en hoe zij hun toekomstige woonomgeving inschatten. In alle deelanalyses komt naar voren dat de door Staedion als cocreatief gepresenteerde aanpak in deze fase vooral functioneerde als een organisatorisch en informatief proces. Bewoners werden geïnformeerd, geconsulteerd en gefaciliteerd, maar ervoeren nauwelijks ruimte voor dialoog, gezamenlijke afwegingen of collectieve besluitvorming. Deze beperkte mate van interactie vormt het centrale analytische patroon.

Wanneer dit patroon wordt gespiegeld aan het theoretisch kader uit hoofdstuk 2, ontstaat een duidelijke discrepantie tussen de verwachtingen uit de cocreatieliteratuur en de empirische

bevindingen. In dit kader wordt cocreatie opgevat als een proces waarin bewoners via dialoog, gezamenlijke activiteiten en gedeelde besluitvorming betrokken raken bij beleids- en ontwikkelprocessen. Vanuit deze uitgangspunten zijn vijf hypothesen geformuleerd die veronderstellen dat cocreatie de mechanismen betrokkenheid, gedeelde visievorming, invloed, netwerkvorming en wederkerigheid activeert. De analyse van Steenzicht laat echter zien dat deze mechanismen in deze fase niet of slechts zeer beperkt zijn opgetreden.

Hypothese 1: De in hoofdstuk 2 geformuleerde hypothese dat de cocreatieve aanpak van Staedion de betrokkenheid van bewoners bij het herstructureringsproces vergroot.

Deze hypothese wordt niet bevestigd. Bewoners ontvingen vooral informatie en ervoeren het contact met Staedion als eenrichtingsverkeer. Er was nauwelijks sprake van gezamenlijke gesprekken waarin bewoners konden meedenken of richting konden geven aan het project.

Hypothese 2: De hypothese dat de cocreatieve aanpak van Staedion gedeelde visievorming over de toekomstige woonomgeving stimuleert.

Ook deze hypothese wordt niet bevestigd. Bewoners hebben elkaar in deze fase nauwelijks ontmoet en hadden geen gezamenlijke momenten om ideeën, wensen of zorgen te bespreken. Hun beelden van het toekomstige wonen bleven individueel en gebaseerd op eerdere woonervaringen of fysieke kenmerken van het gebouw.

Hypothese 3: De hypothese dat de cocreatieve aanpak van Staedion de ervaren invloed en zeggenschap van bewoners vergroot.

Deze hypothese wordt niet ondersteund. Bewoners ervoeren het proces als grotendeels vaststaand. Belangrijke keuzes over woningen, toewijzing en planning lagen al vast en werden niet gezien als onderwerpen waarover gezamenlijk kon worden besloten.

Hypothese 4: De hypothese dat de cocreatieve aanpak van Staedion het ontstaan van nieuwe sociale contacten en netwerken bevordert.

Deze hypothese wordt niet bevestigd. In deze fase zijn geen nieuwe relaties ontstaan via het herstructureringsproces. Bewoners geven aan dat contact waarschijnlijk pas na de verhuizing zal groeien, via informele ontmoetingen in de woonomgeving, en niet als gevolg van cocreatieve activiteiten vooraf.

Hypothese 5: De hypothese dat de cocreatieve aanpak van Staedion gezamenlijke inspanning stimuleert waaruit wederkerigheid kan ontstaan.

Ook deze hypothese wordt niet bevestigd. Er waren geen gezamenlijke activiteiten waarin bewoners samen ergens aan werkten. Wederkerigheid wordt door bewoners vooral gezien als iets dat in het dagelijks samenleven kan ontstaan, bijvoorbeeld via kleine vormen van onderlinge hulp en aanspreekbaarheid, en niet als resultaat van cocreatie voorafgaand aan de verhuizing.

Gezamenlijk laten deze uitkomsten zien dat geen van de vijf hypothesen in deze casus wordt bevestigd. De vijf cocreatiemechanismen traden in deze fase niet of nauwelijks op. Bewoners ervaren het herstructureringsproces vooral als administratief en logistiek van aard. Er is daarmee sprake van een duidelijke discrepantie tussen de verwachtingen uit het theoretisch kader en de empirische bevindingen in deze casus.

5. Conclusie

5.1 Beantwoording van de onderzoeksvraag

De centrale onderzoeksvraag luidde: *“Hoe draagt de cocreatieve aanpak van woningcorporatie Staedion in het herontwikkelingsproject Steenzicht in Den Haag Zuidwest bij aan de ervaren sociale cohesie van de aankomende bewoners?”* Op basis van de bevindingen uit hoofdstuk 4 kan worden geconcludeerd dat de cocreatieve aanpak in deze fase niet de voorwaarden bood om de mechanismen te activeren die volgens het conceptueel model nodig zijn voor het ontstaan van sociale cohesie. Cocreatie kan pas bijdragen aan cohesie wanneer bewoners herhaald contact hebben, gezamenlijk richting geven aan keuzes, invloed kunnen uitoefenen, nieuwe sociale relaties opbouwen en samen ergens aan werken. Deze voorwaarden waren in Steenzicht in de huidige fase van het proces onvoldoende aanwezig.

Bewoners gaven aan dat het proces vooral een informatief en organisatorisch karakter had, waardoor zij zich niet inhoudelijk betrokken voelden en geen gedeelde verantwoordelijkheid ontstond. Omdat bewoners elkaar nauwelijks ontmoetten en geen gezamenlijke momenten hadden om verwachtingen of ideeën te bespreken, kwam gedeelde visievorming niet tot stand en bleven beelden van het toekomstige wonen individueel. Invloed en zeggenschap werden beperkt waargenomen doordat belangrijke keuzes al waren vastgelegd, waardoor geen gevoel van gedeelde controle ontstond. Ook netwerkvorming bleef uit, omdat het proces geen ontmoetingen faciliteerde. Bewoners verwachten dat nieuwe contacten pas na de verhuizing zullen ontstaan via informele omgang. Tot slot ontstond geen gezamenlijke inspanning of wederkerigheid, omdat er geen activiteiten waren waarin bewoners samen ergens aan werkten.

Gezamenlijk laten deze bevindingen zien dat de cocreatieve aanpak van Staedion in deze fase geen bijdrage heeft geleverd aan de ervaren sociale cohesie van de aankomende bewoners. Dit betekent niet dat sociale cohesie in Steenzicht niet kan ontstaan, maar wel dat deze in deze fase vooral wordt bepaald door individuele inschattingen en dagelijkse omgangsvormen, en niet door een cocreatief proces voorafgaand aan de verhuizing.

5.2 Reflectie op het theoretische kader

Het theoretisch kader beschreef cocreatie als een proces waarin bewoners via contact, gezamenlijke keuzes en gedeelde activiteiten betrokken raken bij de ontwikkeling van hun woonomgeving, zoals beschreven door Voorberg, Bekkers en Tummers (2015) en door Steen en Tuurnas (2018). De vijf mechanismen die in de literatuur worden onderscheiden vormden de basis voor het conceptueel model in dit onderzoek. Het gaat om betrokkenheid, gedeelde visievorming, invloed, netwerkvorming en wederkerigheid, zoals onder meer beschreven door Brandsen en Honingh (2016) en Chan, To en Chan (2006). De bevindingen laten zien dat deze mechanismen in Steenzicht nauwelijks in werking zijn getreden. Dit betekent niet dat het theoretisch kader ontoereikend is. Het laat vooral zien dat de voorwaarden die in de literatuur worden genoemd voor cocreatie in deze fase van het project niet aanwezig waren.

De theorie bleek bruikbaar om te analyseren wat er in het proces ontbrak. Bewoners gaven aan dat zij waarde hechten aan elementen die in eerdere studies worden gekoppeld aan cocreatie en sociale cohesie, zoals aanspreekbaarheid, onderlinge hulp en informele omgang, elementen die ook terugkomen bij Putnam (2000). Deze elementen kwamen echter niet voort uit het proces zelf maar uit individuele verwachtingen en eerdere woonervaringen. Daarmee bevestigt de casus dat cocreatie alleen kan bijdragen aan sociale cohesie wanneer bewoners daadwerkelijk invloed kunnen uitoefenen,

elkaar kunnen ontmoeten en samen kunnen werken aan keuzes die nog openstaan. Dit sluit aan bij de veronderstelling in de literatuur dat cocreatie pas effect heeft wanneer er ruimte bestaat voor dialoog, gezamenlijke afwegingen en gedeelde verantwoordelijkheid (Voorberg et al., 2015).

De casus laat ook zien dat cocreatie niet alleen een ontwerpkeuze is maar vooral een uitvoeringsvraag. Het conceptueel model gaat ervan uit dat cocreatie een proces is waarin bewoners invloed kunnen hebben op onderwerpen die nog niet zijn vastgelegd. In Steenzicht waren veel keuzes al bepaald voordat bewoners werden betrokken. Hierdoor kon het proces niet functioneren zoals de literatuur beschrijft. Dit sluit aan bij de observatie van Brandsen en Honingh (2016) dat cocreatie alleen kan ontstaan wanneer organisaties daadwerkelijk ruimte creëren voor gezamenlijke afwegingen. Daarnaast maakt de casus duidelijk dat cocreatie kwetsbaar is voor organisatorische routines. Steen en Tuurnas (2018) laten zien dat cocreatie gemakkelijk terugvalt op bestaande institutionele logica wanneer organisaties niet actief ruimte maken voor open interactie. In Steenzicht kreeg het proces vooral een administratief en communicatief karakter, waardoor de nadruk verschoof van gezamenlijke besluitvorming naar praktische stappen rondom toewijzing en planning.

Samenvattend toont deze casus aan dat het theoretisch kader waardevol is om te begrijpen hoe cocreatie sociale processen kan activeren die uiteindelijk bijdragen aan cohesie. Tegelijkertijd laat de praktijk zien dat deze processen alleen kunnen ontstaan wanneer de voorwaarden voor cocreatie daadwerkelijk worden gerealiseerd. Het gebruik van het label cocreatie is daarvoor niet voldoende. Bewoners moeten invloed kunnen uitoefenen, elkaar kunnen ontmoeten en samen kunnen werken aan keuzes die ertoe doen.

5.3 Beperkingen van het onderzoek

Hoewel dit onderzoek waardevolle inzichten biedt in hoe bewoners het herontwikkelingsproces van Steenzicht hebben beleefd, kent de onderzoeksopzet enkele beperkingen die van invloed zijn op de interpretatie en reikwijdte van de bevindingen. De interviews vonden plaats vóór de verhuizing, waardoor bewoners nog geen ervaringen hadden met het samenleven in het nieuwe gebouw. De bevindingen gaan daardoor over inschattingen en beelden van het toekomstige samenleven en niet over feitelijk gedrag of ervaren sociale cohesie na vestiging. Tegelijkertijd biedt deze timing wel inzicht in hoe bewoners het proces voorafgaand aan de verhuizing duiden, wat relevant is voor het begrijpen van de rol van cocreatie in de aanloopfase van herontwikkelingsprojecten. Ook de operationalisatie van sociale cohesie vormt een beperking. Sociale cohesie is hier benaderd als beeldvorming en als inschatting van toekomstige omgangsvormen, waardoor geen uitspraken kunnen worden gedaan over de mate waarin cohesie zich daadwerkelijk zal ontwikkelen. Deze benadering geeft wel zicht op de sociale uitgangspositie waarmee bewoners het nieuwe wooncomplex betreden en op de voorwaarden waaronder cohesie zich in een latere fase kan ontstaan.

Daarnaast heeft de omvang en samenstelling van de steekproef invloed op de bevindingen. Hoewel de interviews een divers beeld geven van verschillende bewonersgroepen, blijft het aantal respondenten beperkt en kunnen bepaalde perspectieven onderbelicht zijn gebleven, bijvoorbeeld van bewoners die minder geneigd zijn om deel te nemen aan onderzoek of die minder contact hebben met Staedion. De variatie binnen de steekproef heeft wel bijgedragen aan een genuanceerd beeld van hoe verschillende typen bewoners het proces hebben beleefd. Verder richtte het onderzoek zich uitsluitend op bewoners en niet op medewerkers van Staedion of andere betrokken professionals. Hierdoor ontbreekt inzicht in organisatorische afwegingen en institutionele logica die mogelijk hebben bijgedragen aan de wijze waarop het cocreatieve proces is vormgegeven. Een vergelijking tussen bewonersperspectieven en

organisatorische perspectieven had aanvullende verklaringen kunnen bieden voor de beperkte mate van cocreatie die zichtbaar werd, al sluit de focus op bewoners goed aan bij de onderzoeksvraag.

Tot slot kent het onderzoek beperkingen die samenhangen met de aard van de dataverzameling en de context van de casus. Het gebruik van semigestructureerde interviews betekent dat de bevindingen afhankelijk zijn van de mate waarin respondenten hun ervaringen en interpretaties onder woorden konden brengen, waarbij sociale wenselijkheid een rol kan hebben gespeeld. De open interviewopzet bood wel ruimte voor nuance en doorvragen, waardoor deze beperking deels is ondervangen. De externe validiteit is beperkt omdat Steenzicht een contextgebonden casus is, ingebed in een specifiek herontwikkelingsproject met een specifieke bewonersgroep en een specifieke organisatorische aanpak. De bevindingen kunnen daarom niet zonder meer worden gegeneraliseerd naar andere projecten. Tegelijkertijd biedt de casus waardevolle inzichten in de voorwaarden waaronder cocreatie kan bijdragen aan sociale cohesie en vormt zij een relevante basis voor verdere theorievorming en vergelijkend onderzoek.

5.4 Suggesties voor vervolgonderzoek

De bevindingen en beperkingen van dit onderzoek bieden verschillende aanknopingspunten voor vervolgonderzoek naar de relatie tussen cocreatie en sociale cohesie in herontwikkelingsprojecten. Een eerste richting betreft onderzoek na de daadwerkelijke verhuizing. Omdat dit onderzoek zich richtte op inschattingen en beelden voorafgaand aan de verhuizing, is nog onbekend hoe de mechanismen uit het conceptueel model zich ontwikkelen wanneer bewoners daadwerkelijk samenleven. Longitudinaal onderzoek kan inzicht bieden in de mate waarin deze mechanismen, zoals beschreven door Chan, To en Chan (2006), in de praktijk worden geactiveerd en welke factoren bijdragen aan het ontstaan van sociale cohesie in de eerste maanden na vestiging.

Een tweede richting betreft vergelijkend onderzoek tussen verschillende herontwikkelingsprojecten. De casus van Steenzicht is sterk contextgebonden. Het is daarom waardevol om te onderzoeken hoe cocreatieve processen in andere projecten worden vormgegeven en welke variaties hierin bestaan. Vergelijkingen tussen projecten met verschillende mate van bewonersinvloed of verschillende organisatorische benaderingen kunnen helpen om beter te begrijpen onder welke omstandigheden cocreatie daadwerkelijk kan bijdragen aan sociale cohesie, zoals ook gesuggereerd wordt in de bredere cocreatieliteratuur (Voorberg et al., 2015; Steen & Tuurnas, 2018).

Daarnaast is vervolgonderzoek nodig naar de rol van organisaties in het vormgeven van cocreatieve processen. Dit onderzoek richtte zich uitsluitend op bewoners, waardoor de perspectieven van professionals buiten beeld bleven. Toekomstig onderzoek kan zich richten op de institutionele logica en organisatorische randvoorwaarden die bepalen hoeveel ruimte er in de praktijk ontstaat voor gezamenlijke besluitvorming. Dit sluit aan bij inzichten van Brandsen en Honingh (2016), die benadrukken dat cocreatie alleen kan ontstaan wanneer organisaties daadwerkelijk ruimte creëren voor gedeelde afwegingen.

Een vierde onderzoeksrichting betreft de operationalisatie van sociale cohesie. In dit onderzoek is sociale cohesie benaderd als beeldvorming en als inschatting van toekomstige omgangsvormen. Vervolgonderzoek kan zich richten op andere dimensies van sociale cohesie, zoals feitelijke interacties, gedeelde normen of wederkerigheid in het dagelijks leven. Door verschillende meetmomenten en methoden te combineren, zoals observaties of sociale netwerkanalyses, kan een vollediger beeld ontstaan van hoe cohesie zich ontwikkelt in nieuwe woonomgevingen.

Tot slot is er ruimte voor onderzoek naar de rol van informele ontmoetingen en spontane interacties in het ontstaan van sociale cohesie. De bevindingen suggereren dat bewoners ervan uitgaan dat cohesie vooral zal groeien via informele contacten na de verhuizing. Toekomstig onderzoek kan verkennen welke vormen van informele ontmoeting daadwerkelijk bijdragen aan het ontstaan van cohesie en hoe organisaties deze processen kunnen ondersteunen zonder ze te sturen.

5.5 Praktische aanbevelingen

De bevindingen van dit onderzoek laten zien dat de cocreatieve aanpak van Staedion in de huidige fase van het herontwikkelingsproject Steenzicht onvoldoende ruimte bood voor de mechanismen die in het theoretisch kader worden verbonden aan sociale cohesie. Dit wijst niet op een gebrek aan betrokkenheid bij bewoners, maar op een procesinrichting waarin beperkte keuzeruimte, weinig gezamenlijke afwegingen en beperkte interactiemogelijkheden centraal stonden. Op basis hiervan kunnen enkele samenhangende aanbevelingen worden geformuleerd.

Het is allereerst van belang om cocreatie eerder in het proces te positioneren, voordat belangrijke keuzes definitief worden vastgelegd. Bewoners gaven aan dat veel beslissingen al waren genomen op het moment dat zij werden betrokken, waardoor hun invloed beperkt bleef. Door bewoners te betrekken in een fase waarin nog daadwerkelijk keuzeruimte bestaat, sluit cocreatie beter aan bij de manier waarop dit in het theoretisch kader is opgevat, namelijk als een proces van gezamenlijke afweging en gedeelde verantwoordelijkheid.

Daarnaast kan cocreatie effectiever worden wanneer het wordt gekoppeld aan een beperkt aantal concrete en open keuzepunten. Uit de interviews blijkt dat bewoners vooral behoefte hebben aan invloed op tastbare en herkenbare onderdelen van hun woonomgeving, zoals de inrichting en het gebruik van gemeenschappelijke ruimtes. Door deze keuzeruimte expliciet te maken kan worden voorkomen dat cocreatie wordt ervaren als een informatief of administratief traject en krijgt het proces meer betekenis voor bewoners.

Verder blijkt dat bewoners ervan uitgaan dat sociale cohesie vooral zal ontstaan via informele contacten in de dagelijkse woonomgeving. Het is daarom aan te bevelen om ontmoetingen tussen bewoners al vóór de verhuizing te faciliteren. Kleinschalige en laagdrempelige bijeenkomsten, bijvoorbeeld per woonlaag of rond gedeelde ruimtes, kunnen een eerste basis van herkenning en vertrouwen creëren zonder dat het proces zwaar wordt georganiseerd.

Tot slot is het belangrijk om helder te communiceren over wat cocreatie wel en niet kan betekenen. Cocreatie kan bijdragen aan de voorwaarden voor sociale cohesie, maar vormt geen garantie voor een hechte gemeenschap. Door hierover realistische verwachtingen te scheppen kunnen teleurstelling en wantrouwen worden voorkomen en kan het vertrouwen in het proces worden versterkt.

Gezamenlijk laten deze aanbevelingen zien dat cocreatie vooral vraagt om een zorgvuldige procesinrichting waarin ruimte bestaat voor echte interactie, beperkte maar betekenisvolle keuzeruimte en informele ontmoetingen. Onder deze voorwaarden kan cocreatie beter aansluiten bij de manier waarop sociale cohesie in dit onderzoek theoretisch is opgevat.

Literatuurlijst

- Alford, J. (2009). *Engaging Public Sector Clients: From Service-Delivery to Co-Production*. <https://doi.org/10.1057/9780230235816>
- Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative Governance in Theory and Practice. *Journal Of Public Administration Research And Theory*, 18(4), 543–571. <https://doi.org/10.1093/jopart/mum032>
- Bason, C. (2018). Leading Public Sector Innovation: Co-creating for a Better Society. Policy press. *Management International*, 24(4), 165. <https://doi.org/10.7202/1074368ar>
- Batten, T. R. (1974). The Major Issues and Future Direction of Community Development. *Community Development Journal*, 9(2), 96–103. <https://doi.org/10.1093/cdj/9.2.96>
- Bekkers, V. J. J. M., & Meijer, A. J. (2010). *Cocreatie in de publieke sector*. Boom Lemma.
- Blokland, T. (2008). Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad. *Amsterdam University Press*.
- Bovaird, T. (2007). Beyond Engagement and Participation: User and Community Coproduction of Public Services. *Public Administration Review*, 67(5), 846–860. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2007.00773.x>
- Brandsen, T., & Honingh, M. (2015). Distinguishing Different Types of Coproduction: A Conceptual Analysis Based on the Classical Definitions. *Public Administration Review*, 76(3), 427–435. <https://doi.org/10.1111/puar.12465>
- Brandsen, T., & Honingh, M. (2018). Definitions of Co-Production and Co-Creation. In *Engaging citizens in public services* (pp. 9–17). <https://doi.org/10.4324/9781315204956-2>
- Brandsen, T., Steen, T., & Verschuere, B. (2018a). *Co-Production and Co-Creation: Engaging Citizens in Public Services*. Routledge.
- Brandsen, T., Steen, T., & Verschuere, B. (2018b). *Co-Production and Co-Creation*. <https://doi.org/10.4324/9781315204956>
- Chan, J., To, H., & Chan, E. (2006). Reconsidering Social Cohesion: Developing a Definition and Analytical Framework for Empirical Research. *Social Indicators Research*, 75(2), 273–302. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-2118-1>
- Coleman, J. S. (1990). Foundations of social theory. *Cambridge, MA/Londen: The Belknap Press Of Harvard University Press*.
- Craig, G., Popple, K., & Shaw, M. (2008). Community Development in Theory and Practice: An International Reader. Spokesman. *Spokesman*.
- De plannen voor de Dreven, Gaarden en Zichten op een rij: (2025, februari). [dedrevengaardenenzichtenden Haag.nl](https://drevengaardenzichten.nl/app/uploads/2025/02/24012025-def-DGZ_A3_Krantje_februari_4_LR.pdf?utm_source=nieuwsbrief&utm_medium=email&utm_campaign=update-februari). https://drevengaardenzichten.nl/app/uploads/2025/02/24012025-def-DGZ_A3_Krantje_februari_4_LR.pdf?utm_source=nieuwsbrief&utm_medium=email&utm_campaign=update-februari
- De Winter, M., Verhagen, S., Janssens, R., & Schillemans, T. (2007). Vormen van democratie. Een advies over democratische gezindheid. *RMO*. https://hbo-kennisbank.nl/details/sharekit_hu%3Aoai%3Asurfsharekit.nl%3A5ae78234-8a4d-4c73-9d6f-c571164fd0cd
- Dekker, K., & Bolt, G. (2005). Social Cohesion in Post-war Estates in the Netherlands: Differences between Socioeconomic and Ethnic Groups. *Urban Studies*, 2447–2470.
- Den Haag Zuidwest | Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid. (2025, 9 juli). Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid. <https://www.leefbaarenveilig.nl/gebieden/den-haag-zuidwest>

- Dudau, A., Glennon, R., & Verschuere, B. (2019). Following the yellow brick road? (Dis)enchantment with co-design, co-production and value co-creation in public services. *Public Management Review*, 21(11), 1577–1594. <https://doi.org/10.1080/14719037.2019.1653604>
- Fischer, F. (2000). *Citizens, Experts, and the Environment: The Politics of Local Knowledge*. Duke University Press.
- Fledderus, J., Brandsen, T., & Honingh, M. (2014). Restoring trust through the co-production of public services: A theoretical elaboration. *Public Management Review*, 424–443.
- Fonseca, X., Lukosch, S., & Brazier, F. (2019). Social cohesion revisited: a new definition and how to characterize it. *Innovation The European Journal Of Social Science Research*, 32(2), 231–253. <https://doi.org/10.1080/13511610.2018.1497480>
- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighborhood. *Urban Studies*, 2125–2143.
- Friedkin, N. E. (2004). Social cohesion. *Annual Review Of Sociology*, 30(1), 409–425. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.30.012703.110625>
- Gemeente Den Haag. (2021). *Projectdocument: Herstructurering Dreven, Gaarden en Zichten*.
- Gemeente Den Haag, Staedion, & Heijmans. (2025). *Nieuwskrant Dreven, gaarden, zichten*. https://drevengaardenzichten.nl/app/uploads/2025/02/24012025-def-DGZ_A3_Krantje_februari_4_LR.pdf?utm_source=nieuwsbrief&utm_medium=email&utm_campaign=update-februari
- Glaeser, E. L., & Sacerdote, B. (2000). The social consequences of housing. *Journal Of Housing Economics*, 1–23.
- Gross, N., & Martin, W. E. (1952). On group cohesiveness. *American Journal Of Sociology*, 546–564.
- Heijmans. (z.d.). *Onze kijk op welzijn.: Samen bouwen aan een gezonde, veilige en aantrekkelijke leefomgeving*. Geraadpleegd op 16 oktober 2025, van <https://www.heijmans.nl/nl/wonen/c/welzijn/>
- Heijmans. (2020, 21 september). *Co-creatie geeft eigenaarschap: Hoe staat het met. . . De Verbinding*, Amsterdam. <https://www.heijmans.nl/nl/verhalen/hoe-staat-het-met-spaarndammerhart-deverbinding-cocreatie/>
- Heijmans, & Boidin, D. (z.d.). *Samen werken aan nieuwe kansen in Den Haag Zuidwest: Woningcorporatie* Staedion. <https://www.heijmans.nl/nl/wonen/dreven-gaarden-zichten/woningcorporatie-staedion/>
- Heldens, J., & Reysoo, F. (2005). De kunst van het interviewen: Reflecties op het interview met een guide. *Amsterdam University Press*.
- Holtug, N. (2021). Social Cohesion and Identity. In *The Politics of Social Cohesion* (pp. 45–79). <https://doi.org/10.1093/oso/9780198797043.003.0003>
- Homans, G. C. (2017). The human group. *Routledge*.
- Jacobs, J. (1961). The death and life of great American cities. *New York: Vintage Books*.
- Jennissen, R., Engbersen, G., Bokhorst, M., & Bovens, M. A. P. (2018). De nieuwe verscheidenheid: De toegenomen diversiteit naar herkomst in Nederland. In *Wetenschappelijke Raad Voor het Regeringsbeleid (WRR)* (N0.38).
- Kleinmans, R. J. (2005). *Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting*. IOS Press.
- Klijn, E., & Teisman, G. (1997). Strategies and Games in Networks. In *Managing complex networks: strategies for the public sector* (pp. 98–118). <https://doi.org/10.4135/9781446217658.n6>
- Kosmeijer, K. (2011). *Jongeren, wonen en sloop: Stedelijke herstructurering gezien door de ogen van jongeren*.
- Levine, J. M., & Moreland, R. L. (1990). Progress in small group research. *Annual Reviews Psychol*, 585–634.

- Marschall, M. J. (2004). Citizen Participation and the Neighborhood Context: A New Look at the Coproduction of Local Public Goods. *Political Research Quarterly*, 57(2), 231–244. <https://doi.org/10.1177/106591290405700205>
- McPherson, M. L., Smith-Lovin, & Cook, J. M. (2001). *Birds of a feather: homophily in social networks* (Vol. 415). Annual Review of Sociology.
- Norris, P. (2011). *Democratic deficit: Critical Citizens Revisited*. Cambridge University Press.
- Osborne, S. P., Radnor, Z., & Strokosch, K. (2016). Co-Production and the Co-Creation of Value in Public Services: A suitable case for treatment? *Public Management Review*, 18(5), 639–653. <https://doi.org/10.1080/14719037.2015.1111927>
- Osborne, S. P., & Strokosch, K. (2013). It takes Two to Tango? Understanding the Co-production of Public Services by Integrating the Services Management and Public Administration Perspectives. *British Journal Of Management*, 24(S1). <https://doi.org/10.1111/1467-8551.12010>
- Plasschaert, N. C. H. (2019). Samenspel in stedelijke vernieuwing: Investeringsbeslissingen van woningcorporaties in stedelijke vernieuwingswijken in samenwerking met andere actoren. *Radboud Repository*. <https://hdl.handle.net/2066/206858>
- Prahalad, C., & Ramaswamy, V. (2004). Co-creation experiences: The next practice in value creation. *Journal Of Interactive Marketing*, 18(3), 5–14. <https://doi.org/10.1002/dir.20015>
- Pröpper, I. M. A. M., & Steenbeek, D. A. (1999). *De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders*.
- Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: the collapse and revival of American community. *Choice Reviews Online*, 38(04), 38–2454. <https://doi.org/10.5860/choice.38-2454>
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., & Earls, F. (1979). Neighborhoods and violent crime. A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 918–924.
- Schiefer, D., & Van Der Noll, J. (2017). The Essentials of Social Cohesion: A Literature Review. *Social Indicators Research*, 132(2), 579–603. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1314-5>
- Shaw, C. R., & McKay, H. D. (1942). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University Of Chicago Press.
- Sociale samenhang in Nederland stabiel, maar grote verschillen baren zorgen | Sociaal en Cultureel Planbureau*. (2024, 10 december). Sociaal en Cultureel Planbureau. <https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2024/12/10/sociale-samenhang-in-nederland-stabiel-maar-grote-verschillen-baren-zorgen>
- Sørensen, E., & Torfing, J. (2018). Co-initiation of collaborative innovation in urban spaces. *Urban Affairs Review*.
- Speer, P. W., Jackson, C. B., & Peterson, N. A. (2001). The Relationship between Social Cohesion and Empowerment: Support and New Implications for Theory. *Health Education & Behavior*, 28(6), 716–732. <https://doi.org/10.1177/109019810102800605>
- Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050: Gematigde groei – rapport van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050*. (2024).
- Staedion. (2022). *Leefbaarheidsstrategie 2022-2026: Leefbaarheid in en rondom ons bezit*. <https://www.staedion.nl/over-staedion/leefbaarheid>
- Staedion. (2025a). *Innovatielab Zuidwest*. <https://www.staedion.nl/over-staedion/innovatielab-zuidwest>
- Staedion. (2025b). *Projecten in uitvoering*. <https://www.staedion.nl/projecten-uitvoering#:~:text=Project%20Steenzicht%20is%20het%20eerste,van%20start%20in%20augustus%202023>
- Staedion. (2025c, november 10). *Steenzicht*. <https://www.staedion.nl/over-staedion/projecten/steenzicht>

- Steen, T., Brandsen, T., & Verschuere, B. (2018). The Dark Side of Co-Creation and Co-Production. In *Co-Production and Co-Creation* (pp. 284–293). <https://doi.org/10.4324/9781315204956-45>
- Tolsma, J., & Van der Meer, T. (2018). Trust and contact in diverse neighborhoods: An interplay of four ethnicity effects. *Social Science Research*, 92–106.
- Torring, J. (2019). Collaborative innovation in the public sector: the argument. *Public Management Review*, 21(1), 1–11. <https://doi.org/10.1080/14719037.2018.1430248>
- Torring, J., Sørensen, E., & Røiseland, A. (2016). Transforming the Public Sector Into an Arena for Co-Creation: Barriers, Drivers, Benefits, and Ways Forward. *Administration & Society*, 51(5), 795–825. <https://doi.org/10.1177/0095399716680057>
- Van de Grift, E., Cuppen, E., & Spruit, S. (2020). Co-creation, control or compliance? How Dutch community engagement professionals view their work. *Energy Research & Social Science*, 60, 101323. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101323>
- Van Eijk, C., & Cuppen, E. (2022). Coproduceren in een complex belangenspeelveld: *Bestuurskunde*, 31(3), 3–15. <https://doi.org/10.5553/bk/092733872022031003001>
- Van Gompel, T. (2022, 25 mei). *Tutorial: Strategie jaren 60 en 70 wijken*. BRO.nl. Geraadpleegd op 16 oktober 2025, van <https://www.bro.nl/publicaties/ontwikkelstrategie-voor-vitale-jaren-60-en-70-wijken#:~:text=De%20naoorlogse%20wijken%20hebben%20een,Dat%20betekent%20flinke%20leefbaarheid> soggaven.
- Vanleene, D., & Verschuere, B. (2018). Co-Production in Community Development. In *Co-production And Co-creation*, 198–207.
- Vargo, S. L., & Lusch, R. F. (2004). Evolving to a New Dominant Logic for Marketing. *Journal Of Marketing*, 68(1), 1–17. <https://doi.org/10.1509/jmkg.68.1.1.24036>
- Verschuere, B., & Steen, T. (2015). Cocreatie en coproductie van publieke diensten: een uitdaging. *Researchgate*.
- Verschurere, B., Brandsen, T., & Pestoff, V. (2012). Co-production: The state of the art in research and the future agenda. *Voluntas: International Journal Of Voluntary And Nonprofit Organizations*, 1083–1101.
- Verstijnen, B. (z.d.). *Een binnenstedelijke transformatie: De Dreven, Gaarden en Zichten - Den Haag*. Heijmans. <https://www.heijmans.nl/nl/wonen/dreven-gaarden-zichten/>
- Volker, B. (2019). Sociale cohesie in woonbuurten. In *Gelijke kansen in de stad* (pp. 127–141). Amsterdam University Press.
- Volker, B., Flap, H., & Lindenberg, S. (2007). When are neighbourhoods communities? Community in Dutch neighbourhoods. *European Sociological Review*, 99–114.
- Voorberg, W., Bekkers, V., & Tummers, L. (2014). Co-creation in social innovation: A comparative case-study on the influential factors and outcomes of co-creation. *RePub (Erasmus University, Rotterdam)*. <http://repub.eur.nl/pub/51069>
- Voorberg, W. H., Bekkers, V. J. J. M., & Tummers, L. G. (2015). A Systematic Review of Co-Creation and Co-Production: Embarking on the social innovation journey. *Public Management Review*, 17(9), 1333–1357. <https://doi.org/10.1080/14719037.2014.930505>
- Warren, M. E. (2002). What can democratic participation mean today? *Political Theory*, 30(5), 677–701. <https://doi.org/10.1177/0090591702030005003>
- Warren, R., Harlow, K. S., & Rosentraub, M. S. (1982). Citizen participation in services: methodological and policy issues in co-production research. *Southwestern Review Of Management And Economics*, 41–55.
- Wilcox, P., Quisenberry, N., Cabrera, D. T., & Jones, S. (2004). Busy places and broken windows. Toward defining the role of physical structure and process in community crime models. *The Sociological Quarterly*, 185–207.

- Wittebrood, K. (2024). Een verkenning van de relatie tussen diversiteit en sociale cohesie in de buurt, op school en op het werk. In *Sociaal en Cultureel Rapport SCP Den Haag*.
- Yin, R. K. (2017). Case Study Research and Applications: Design and Methods. *Sage Publications*.
- Zani, B., & Barrett, M. (2012). Engaged citizens? Political participation and social engagement among youth, women, minorities, and migrants. *Human Affairs*, 273–282.
- Zorgenz. (2017, 18 november). *Veel naoorlogse wijken zijn sociaal-economisch zwak - ZorgenZ*. Zorgenz. <https://zorgenz.nl/naoorlogse-stadswijken-sociaaleconomisch-zwak/>

Vragenlijst

DEFINITIEVE VRAGENLIJST — (17 vragen)

Achtergrond

1. Waar woont u nu, en waarom heeft u gekozen voor een woning in Steenzicht? Gaat het om een sociale huurwoning of een middenhuurwoning?

- Kunt u misschien een voorbeeld geven van wat u aansprak?

2. Bent u al bij een activiteit of kijkdag geweest? Hoe vond u dat?

Als u niet bent geweest: hoe heeft u tot nu toe informatie gekregen?

- Kunt u een voorbeeld noemen van iets dat u heeft gezien of gehoord?

Mechanisme 1 — Herhaald contact en dialoog

3. Met wie heeft u tijdens activiteiten gesproken?

Als u niet bent geweest: hoe denkt u dat het contact straks zal gaan?

- Kunt u een voorbeeld geven van iemand die u sprak of zou willen spreken?

4. Hoe vond u de gesprekken die u heeft gehad?

- Heeft u misschien een voorbeeld van een gesprek dat u is bijgebleven?

5. Hoe denkt u dat het contact met andere bewoners straks zal verlopen wanneer u hier zou komen te wonen?

- Kunt u een situatie schetsen zoals u die voor zich ziet?

Mechanisme 2 — Gezamenlijke visievorming

6. Heeft u tijdens bijeenkomsten kunnen meedenken over dingen voor het gebouw of de buurt?

- Kunt u een voorbeeld noemen van iets waar u over mee dacht?

7. Had u het gevoel dat bewoners samen ideeën aan het bedenken waren?

- Kunt u een voorbeeld geven van zo'n idee?

8. Hoe ziet u dat straks voor zich: denkt u dat bewoners samen plannen zullen maken?

- Kunt u een voorbeeld noemen van een plan dat u zich kunt voorstellen?

Mechanisme 3 — Ervaren zeggenschap en invloed

9. Had u het gevoel dat er naar uw mening werd geluisterd?

- Kunt u een voorbeeld noemen van een moment waarop dat zo voelde?

10. Kunt u een voorbeeld geven van een moment waarop u wel of geen invloed had?

11. Hoe denkt u dat uw invloed er straks uit zal zien wanneer u hier woont?

- Kunt u een situatie noemen waarin u graag invloed zou willen hebben?

Mechanisme 4 — Nieuwe sociale contacten

12. Heeft u tijdens activiteiten nieuwe mensen leren kennen?

Als u niet bent geweest: hoe denkt u dat u straks nieuwe mensen zult leren kennen?

- Kunt u een voorbeeld noemen van iemand die u heeft ontmoet of zou willen ontmoeten?

13. Hoe belangrijk vindt u het om straks mensen in het gebouw of de buurt te kennen?

- Kunt u een voorbeeld geven van waarom dat belangrijk voor u is?

14. Hoe denkt u dat u straks meer mensen zult leren kennen?

- Kunt u een voorbeeld noemen van een moment waarop dat zou kunnen gebeuren?

Mechanisme 5 — Gezamenlijke inzet

15. Heeft u gemerkt dat bewoners samen ergens aan werkten tijdens activiteiten?

- Kunt u een voorbeeld noemen van zo'n moment?

16. Hoe ziet u samenwerking straks voor zich wanneer u hier woont?

- Kunt u een voorbeeld geven van iets dat bewoners samen zouden kunnen doen?

17. Denkt u dat bewoners elkaar zullen helpen als dat nodig is?

- Kunt u een voorbeeld noemen van een situatie waarin dat zou kunnen gebeuren?